

Metropoolia

Sest sina saad Kristuse
tunnistajaks kõigile inimestele
selles, mida sa oled näinud
ja kuulnud. (Ap. 22,15)

Me tunnistame armu,
kuulutame halastust,
ei varja heategusid.
(Suurest veepühitsuspalvest)

Kristuse surikuju. EAÕK kirikukesuse kabel.

Oh mu Kolmainus Jumal, Isa, Poeg ja Vaim, halasta maailma peale.
(Suure laupäeva troparitest)

Andestamisest. Metropoliit Stefanus. **Lk 2** / Eluloousutlus metropoliit Stefanusega, 7. osa. Uus algus. Eesti metropoliidiks. **Lk 2–4** / EAÕK vaimulikupühitsused. **Lk 5** / Püha piiskopmärter Platon. Preestrid Jüri Ilves ja Andrei Sõtšov. **Lk 6–7** / Soome õigeusu kiriku kanooniline staatus Konstantinoopoli Patriarhaadi osana. Juha Riikonen. **Lk 9–10** / Õigeusu arusaam hinge surmajärgsest seisust ning tollimajade õpetus. Tauri Tölpt. **Lk 10–11** / Vaata, peigmees tuleb kesköösel... Edessa metropoliit Joel. **Lk 11** / Varjust valgusse. Ülempreester Mattias Palli. **Lk 14** / Õigeusu vaimsus ja psühholoogia. Isa Vasileios Thermos. **Lk 14–15** / Jumala lähedal olemist harjutades. Isa Damaskinos Olkinuora. **Lk 15** / Kirikulaul Eestis. Piiskop Herman (Aav). **Lk 24** / **LASTELEHT**: Kristlikud voorused.

Foto: Gemadi Baranov 2019

Suur paast algab andeksandmistalitusega. See pole üksnes ilus komme, vaid elav ja tegev meeldetuletus olulisest hüvest, ilma milleta jääb paast poolikuks. Andestus on

midagi, mis peab juhtima meie käitumist ja olemist kogu suure paastu aja.

Andestamine on mõiste, millest ei ole kerge aru saada, sest see põhineb isiklikul suhtel Jumalaga. Kui me andestame kellelegi, siis pole vaja otsida sellele põhjendusi. Üksnes Jumal tunneb inimese hinge sügavust, üksnes Jumal tunneb iga inimese südant, meie näeme vaid välist pilti, mida meile tahetakse näidata. Üksnes Jumal on arst, kes ravib. Meie ei saa Talle öelda, mida teha. Kuid mida me saame teha, on ise andeks anda ning siduda see andestus Jeesuse Kristuse omaga. Seetõttu on oluline, et me andestaksime selle eeskuju järgi, nagu Jumal ise on meile õpetanud. Meie andestus on ot-

sekui häälestatud Jumala andestamisele, mis saab osaks patusele. Ja mis saab osaks ka meile, kes me nii tihti patu ohvriks langeme.

„Kui te peate minu käske, siis te jääte minu armastusse” (Jh 15:10). Siiski ei ole tõelist andestust ilma andlikkuseeta. Just seepärast vajame Jumala abi. Me peame lakkamatult Temalt tuge paluma. Andestamisvajaduse põhjuse leiame Jeesuse sõnadest, mille toob meieni evangelist Matteus: „Sest kui te annate inimestele andeks nende eksimused, siis annab ka teie taevane Isa teile andeks, kui te aga ei anna inimestele andeks, siis ei anna ka teie Isa teie eksimusi andeks” (Mt 6:14-15). Andestamisest sünnib tõeline armastus. Selle mõistmiseks piisab, kui lugeda

püha Pauluse esimesest kirjast korintlastele 13. peatükki.

Andeksandmine on alandlik tegu ning samal ajal ka oma nõrkuse tunnistamine. See on viis, kuidas me saame end siduda Kristusega, kes on armastus, kes andestab ja aitab kõiki alandlikult abi palujaid.

† Stefanus,
Tallinna ja kogu Eesti metropoliit

(Väikeste muudatustega eessõnast piiskop Makariose raamatule „Andestamise jõud”)

Preestrikutsumus on mulle kaasa sündinud

Elulooausutlus metropoliit Stefanusega
Vestelnud Tiina Nütvägi-Hellamaa

7. osa.

Uus algus. Eesti metropoliidiks

Algus Metropoolias 2021, nr 93

See oli teil siis esimene kord Konstantinoopolis sõita?

Ei, olin seal turismireisiga ühe korra varem käinud, aga siis näitasin passi asemel Prantsuse ID-kaarti ja läks õnneks, sest nad ei vaadanud seda eriti põhjalikult.

Kas tundsite patriarhi ka varasemast ajast?

Jah, mitte küll hästi, aga me teadsime üksteist. Olin temaga kokku puutunud Pariisis ja olime koos teeninud, siis kui ta oli patriarh Dimitri sekretär.

Niisiis sõitsin Konstantinoopolisse ja kohtusin patriarhiga. Ta ütles mulle, et kahe päeva pärast sõidan Tallinna. „See pole võimalik, ülemkarjane, mul pole asjugi kaasas, ainult väike kohvri.” Tulin ju vaid paariks päevaks. Mul pole isegi liturgilisi rõivaid kaasas.” – „Me otsime sulle siit midagi, et saaksid teenida.” Seega polnud midagi parata, tuli minna. Ja nii me siis sõitsimegi koos sinodi peasekretäriaga Eestisse, minul kaasas vaid kohvri-ke mõne riideesemega. Mulle öeldi, et ma ei tohi enne Eestist lahkuda, kui olen saanud elamisloa. Varasema kogemuse põhjal teadsime, et muidu võib hiljem tekkida raskusi riiki sisenemisega. Sain elamisloa kaks kuud hiljem aprillis. Nii et pidin kogu selle aja elama Eestis oma paari-kolme sargiga.

Minu kandidatuuri ei esitanud Konstantinoopoli sinodile mitte EAÕK täiskogu, vaid EAÕK kongress. Millegipärast nad ei nime-

tanud seda toona täiskoguks, vaid kongressiks, aga EAÕK põhikiri nõudis täiskogu otsust. Seega kohalike seaduste järgi oli minu valimine õigustühine. Esialgu ei pööratud sellele tähelepanu. Pärast Eestisse saabumist seati mind piiskopina ametisse. Intronisatsioon toimus Tallinna Issanda Muutmise peakirikus. Eriti palju rahvast selle juures ei viibinud. Kohal olid toonane peaminister Mart Laar, EELK peapiiskop Jaan Kiivit, Soome (õigeusu kiriku) peapiiskop Johannes ja liturgia lõpus saabus kohale isegi Moskva patriarhaadi esindaja arhimandriit Jelissei. Lisaks umbes viisteist preestrit, paljud neist eakad. Seega esialgu läks kõik kenasti. Pärast oma ametisse seadmist tahtsin kokku kutsuda kiriku täiskogu, aga siis tekkis probleem, sest kaks preestrit leidsid, et mul ei ole õigust täiskogu kokku kutsuda, sest minu valimine ei olnud seaduslik ning mind ei saa aktsepteerida Eesti metropoliidina.

Mulle helistati siseministeeriumist ja öeldi, et minu vastu on esitatud kaebus, kuna minu valimine ei ole kanooniline ega vasta Eesti seadustele, sest mind ei valinud mitte täiskogu, vaid kongress. Ma ei saanud aru, mis vahet sellel on, aga selgus, et küsimus on terminis: protokollis ei seisa mitte täiskogu, vaid kongress, mis ei ole vastavuses põhikirjaga. Püüdsin seletada, et tegemist on tagakiusatud kirikuga, kogu kohaliku kiriku struktuur on hävitatud, kuskilt peab ju peale hakama. Tahtsin teada, kas seadus ei näe siis ette mingit erandit. Selgus, et mitte. „Praegu just peaminister ja president arutavad teie asja ega tea, mis peale hakata.” Olin seisukohal, et tuleb korraldada uued valimised.

Uus täiskogu oli kokku kutsutud juuni lõpuks. Selle eelõhtul küsisin Filadelfia metropoliidilt ja ühelt sinodi juristilt, kes täiskogu ajaks olid Eestisse tulnud, et oletame, et mind ei valita tagasi, mis siis saab? „See pole võimalik.” – „Kõik on võimalik, aga kui nii peaks minema, siis ma olen 24 tunni pärast siit läinud.” Jõudis kätte täiskogu päev, võtsin sõna ja ütlesin, olen tulnud Eestisse teenima,

mitte võimumänge mängima. „Te ise valisite mind, seadsite mind ametisse ja nüüd ise panete selle kahtluse alla. Mul on kohver pakitud, ma lähen nüüd saalist välja, jätan teid asja arutama, siia jääb ka Konstantinoopoli jurist, ja kui te olete oma otsuse teinud, siis tulge ja öelge mulle. Kui te mind siia ei soovi, siis ütlen teile juba ette hüvasti, sest sellesse saali ma enam tagasi tule.” Kümme-konnanu minuti pärast tuli üks osalejatest välja ja ütles mulle: „Tulge sisse tagasi, te olete ühehäälselt valitud.” Kui ma saali astusin, siis kõik plakutasid. Mäletan, et olin sellest väga liigutatud. Ja nii ma Eestisse jäingi.

Hiljem sain teada, et preestrid olevat olnud ebalevad, aga täiskogu ilmikliikmed ja eriti preestrite naised olid need, kes ütlesid oma meelele, et lõpetage ära, me oleme ta siia kutsunud, meil pole teisi kandidaate, seega valime ta ära. Meil on teda vaja.

Niisiis, täiskogu lõpus, kui valimistulemused olid selgunud, võisime teada anda, et olukord on lahendatud. Need olid mu esimesed rasked hetked. Hiljem muidugi tekkisid probleemid venelastega, aga see on juba teine lugu.

Ja kuhu te siis vastse Eesti metropoliidina ennast sisse seadsite?

Ei kuhugi, keegi ei teadnud, kuhu mind panna. Lõpuks, pärast vabariigi presidendi sekumist, leidis Eesti riik mulle elukoha. Lugu oli järgmine: kuni elamisloa saamiseni elasin ma Suur-Kloostri isa Emmanueli korteris ja Jumal ise teab kui kohutavates tingimustes. Vähemalt oli mul seal oma voodi. Ja kui olin saanud elamisloa, siis teatati mulle, et mind majutatakse Nõmmele ühte valitsuse residentsidest. Jäin sinna päris mitmeks aastaks. Alles 2005. aastal kolisin asja ostetud kiriku-keskusesse Wismari tänaval.

Mis keeltes te suhtlesite neil esimestel aastatel?

Prantsuse keeles, kui oli vaja rääkida spetsiifilistest asjadest. Mul oli tõlk, Piret Kärm, kellega ma tutvusin isa Emmanueli kaudu,

Siimeoni kirik aastal 2000. Fotod: Villu Rohtla

Siimeoni kirik aastal 2001. Foto: Villu Rohtla

Siimeoni kirik aastal 2001. Foto: Gennadi Baranov

Siimeoni kirik aastal 2002, risti pühitsemine. Foto: Gennadi Baranov

Fotod: Margus Lepvalts, 2010. a. Saatse palverännakult

kui ma esimest korda Eestis käisin ja tahtsin jutlust pidada. Inglise keeles. Kreeka keelest aitas tõlkida isa Meletius Ulm ja eks mu vene keel ka tasapisi paranes.

Rääkides sellest enam kui kahekümne aasta tagusest ajast, kas oskate öelda, millised inimesed, sündmused või tegevused kõige paremini iseloomustavad teie esimesi aastaid Eesti metropoliidina?

Minu jaoks kõige tähtsamad olid muidugi kogudused. Kui ma sain käia kogudustes, teenida kogudustes, siis tundsin, et olen kodus. Sest kirikurahvas, peamiselt eakad inimesed, võtsid mind alati suure rõõmuga vastu. Mulle avaldas sügavat muljet ka see töö, mida Setomaal tehti. Kõige rohkem tundsin, et kuulun just sinna. Sealsed inimesed hakkasid mind kohe armastama. Olid ju nende koguduste eakad olnud selleks tõukejõuks, miks ma Eestisse tuln. Ma tundsin, et kirik on neile tänuvõlgu nende ustavuse eest. Et kui mina saan seda võlga kuidagi tasuda, siis teen seda suure rõõmuga. See on esimene asi.

Kohanemine siinsete olude ja mõtteviisiga

polnud kerge. Olin ju tulnud Prantsusmaalt, hoopis teistsugusest olukorrast; sisseelamine võttis omajagu aega. Alguses oli palju arusaamatusi.

Mulle meenub, et ühel õhtul, kui olin jälle täielikus segaduses, vihastasin püha Platoni peale. Olin sellest kõigest niivõrd masendatud. Ütlesin talle, et näed, ma olen siin ja kannatan kõiki neid rünnakuid igast suunast, ja sina ei liiguta sõrmegi. Tee ometi midagi, sest mina enam ei suuda. Ja ta tegigi.

Mida täpselt?

Ma nägin, et asjad hakkasid justkui iseene-
sest liikuma. Muidugi olin talle tänulik. Püha Platoniga olid üldse kummalised lood, veel enne seda, kui patriarhaat ta pühakuks kuulutas. Mul oli Prantsusmaal üks hea sõber. Juba eakas, elas üksinda. Ühel päeval kirjutas ta mulle, et asjalood on nii, et tema sugulased üritavad temalt vara välja petta. Ta tahaks kellegi poole palvetada. Keda mina talle soovitaksin? Mina soovitasin piiskopmärter Platonit. Kuu aega hiljem sain uue kirja, milles ta tänas mind nõuande eest ja ütles, et peab

mulle midagi rääkima. Ta oli saanud kirja ja kui ta selle avas, selgus, et tema probleemid olid lahenenud. Tema arvates tegi seda Platon. Olin temaga nõus: jah, seda tegi Platon, palveta tema poole. Nüüd on mul vähemalt kirjalik tõestus püha Platoni eestkoste kohta.

Esimesed neli aastat Eestis – see juba oli midagi. Nii palju ähvardusi, nii palju surveavaldusi ja nii kogu aeg. Kuni selleni, et arsti või hambaarsti juures hakkasin käima Soomes kartusest, et mind proovitakse mürgitada. Mulle meenub, et esimesel päeval pärast Eestisse saabumist – esimese öö olin veetnud hotellis Olümpia – tuli üks meie preester minu jutule ja ütles: „Valitseja, ma tahaks teile nõu anda. Kui te kõnnite tänaval, siis vahetage iga saja meetri tagant kõnniteed.“ – „Miks ma peaks seda tegema?“ – „Sest teile võidakse selja tagant nuga selga lüüa.“ Sellised nõuanded siis... Ja näiteks soovitati: „Ärge minge kunagi kaks korda samasse restorani“, „Ärge laske mingil juhul medõel endale süsti teha“, „Ettevaatust hambaarstidega – need pole teie jaoks“. Lisaks muidugi venekeelsed telefonikõned, osad anonüümsed ja osad mitte, äh-

vardustega, et kui ma ei tee seda, mida minult nõutakse, siis mind tapetakse.

Mida teilt nõuti?

Varade loovutamist. Ja ühel aastal näiteks hoiatati mind, et ma ei läheks ülestõusmispühadeks Värskasse, sest mind ootab seal ebameeldiv üllatus. Venelased tahtvat anda mulle õppetunni. Lugu ise oli kokkuvõttes pigem naljakas. Mõistagi läksin ma Värskasse, jõudsin kohale – üks, sest toona ma reisisin üks, võtsin oma kohvriku ja astusin mööda rada kiriku poole. Mis ma näen: kiriku ukse ees seisab kolm tursket meest. Toona oli ringlusse lastud jutt, et kuna patriarhaadil ei ole piisavalt piiskoppe, siis saadeti Prantsusmaalt Eestisse uniaadi piiskop ja mõned muidugi jäid sellist juttu uskuma. Et ma ei olegi õigeusu piiskop. Astun kiriku poole ja mõtlen, et mu Jumal, kuidas ma sellest nüüd välja tulen, mis siis nüüd saab. Aita mind. Ja siis, jõudnud kiriku trepini, hakkasin ma slaavi keeles laulma „Kristus on surnuist üles tõusnud“. Kuulsin, et üks meestest ütles teistele: „Mida nad räägivad, ta laulab ju nagu meie omad.“ Mis tähendas, et ma olen

Fotod: Margus Lepvalts, 2010. a. Saatse palverännakult

õigeusklik. Nad tulid kirikusse, võtsid seina äärest mu piiskopi trooni, tõid selle keset kirikut, panid mu sinna istuma ja ütlesid: „Sinu koht on siin.“ Aga Valgas ma ei saanudki käia. Seal paigaldati kirikusse väike lõhkekeha, mis ka lõhkes. Igasuguseid asju juhtus. Nii head kui halba.

Nagu juba ütlesin, rahvas armastas mind algusest peale. Preestritega oli keerulisem. Kõigele, mis ma ütlesin, sain vastuseks „jah“, aga tegelikult ei teadnud ma iial, mida nad mõtlevad, kuidas reageerivad. Mul oli tunne, et ükskõik mida ma ka ütlesin, ikka tehti teisiti.

Ja kolmas asi, mis meenub, on imeilusad päikeseloojangud. Minu jaoks oli see jumalik vaatamäng. Olla sellisel maal, kus looduses väljendub niisugune kohalolu. Tohtu värvide mäng taevaskõrgel; talvevalgus, milles puud tunduvad täiesti sinised... Ütlesin endale: „See ei ole võimalik, ma pole kusagil sellist asja näinud. Ma ei saa seda maad hüljata, oles näinud kõike seda, mida ma siin näen.“ See avaldas suurt mõju ka minu vaimsusele. Väga suurt mõju. Ma olen alati tundnud tihedat sidet maaga. Sain selle ilmselt kaasa juba Aafrikast. Siia jõudes tundsin ma uuesti nii selgelt sidet loodusega: kõik need imelised looduse väljendusvormid. Päeval on kõik justkui sama, ikka seesama mets, aga kui jõuab õhtu ja päike loojub, on kõik hoopis midagi muud. Midagi, mis tõesti kõnetab mu südant.

Seega määravad olid kolm asja: rahvas, vaimulikud ja loodus.

Mis vaimulikesse puudub, siis avastasin üsna kiiresti, et neil puudub igasugune usuline kasvatus. Mind üllatas nende väga tugev individualism, ühtsustunde puudumine. Ja see pole seniajani muutunud. Kuigi tänu meie teoloogiakoolile näen siiski erinevust noorte puhul, aga vanade olijatega on ikka sama lugu. See on minu kogudus, mina olen siin ülemus, kuigi see tegelikult ju nii ei ole.

Kas see hoiak kehtis toona ka eakate preestrite puhul?

Erinevus väga vanade ja nooremate preestrite vahel seisnes selles, et vanad preestrid tundsid siiski austust piiskopi vastu. Nooremad pea-aegu üldse mitte, võtsid mind kui omasugust. Ega nad praegugi erilist vahet näe. Ma ei taha öelda, et pole oma preestritega rahul: eks nad tegid, mis suutsid, ja teevad siamaale. Minu asi on olla kannatlik, mida ma ka olen. Kui oleksin käitunud nii, nagu mind oli õpetatud, poleks me iial ühist keelt leidnud. Seega olen kannatlik, otsin vabandusi, ei ürita kellelegi midagi peale suruda. Aga vastutasuks ootan siiski mingit austust. Vähemalt sedagi.

Kui te tooksite välja oma kõige suurema raskuse Eestis oldud aastate jooksul, siis mis see oleks?

Jõuda selleni, et tekiks tõeline kiriku tunnetus. Arusaamine sellest, mis on kirik. Ja seda pole ma suutnud saavutada, sest see omandatakse lapsepõlves. Kui sirgutakse õigeusklikus perekonnas, mis on piisavalt tugevalt õigeusus juurdunud, siis võib-olla tekib see tunnetus, aga minu preestritel seda pole.

Kas mujal on see kiriku tunnetus olemas? Või on ka Kreekas ja Prantsusmaal hakanud asjad muutuma?

Jah, eks see ole meie kaasaja probleem. Väga suur probleem. Võib-olla mingil ajal olid asjad ka teisele poole kaldu ja oli vaja leida tasakaal. Aga siin, Põhjamaades, ollakse ikkagi väga sekulariseerunud. Mulle isegi tundub, et Eestis on asjad paremini kui Soomes või Rootsis. Kõige rohkem kurvastab mind see, kui asju tehakse nii, et sellest ei teavitata piiskoppi, ei küsita temalt nõu. Aga kui midagi läheb halvasti, kes siis appi tuleb? Minu enda suur õnn seisneb selles, et ma kasvasin üles metropoliit Meleeti käe all. Tema pidas hästi organiseeritud kiriku struktuuri väga oluliseks ja oli võimeline isegi rasketel hetkedel leidma lahenduse iga inimese jaoks. Tal oli väga tõsiseid probleeme mõnede preestritega ja ta leidis alati viisi, kuidas olukorda tasakaalustada. Seda õppisin ma tema käest. Ta austas oma preestreid, ta armastas oma preestreid, ta ei tahtnud neid karistada, ta korraldas asjad nii, et nad ei tunneks ennast

alandatuna, äratõugatuna. Ta õpetas mulle seda kõike ja ma mõtlen siiani nagu tema.

Nii et mingis mõttes ma ei talita nagu enamik piiskoppe.

Fotod: Alla Ikkonen

Isa Stefan Fraiman ülendati ülempreestriks

Issanda templis vastuvõtmise pühal 15. (vkj 2.) veebruaril 2023, kui Tartu piiskopkonna preestrid ja diakonid olid vaimulike koosoleku päeval kogunenud Tartu Uspenski katedraali jumaliku liturgia teenimiseks, ülendas Tartu piiskop Eelija (Ojaperv) ülempreestriks isa Stefan Fraimani.

Isa Stefan (maailmas Ilon Fraiman) on sündinud 13. septembril 1973, õppinud Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas vene ja slaavi filoloogiat ning hiljem lisanud oma haridusele ka teoloogilise mõõtmise, kaitstes 2019. aastal teoloogiamagistri kraadi Peterburis

Vene Kristlikus Humanitaarakadeemias. Ta on abielus, abikaasa Olga on Tartu Ülikooli õppejõud, peres kasvab neli last: Mihhail, Daniil, Maria ja Aleksandra.

Tallinna ja kogu Eesti metropoliit Stefanus pühitses isa Stefani diakoniks 7. detsembril 2007 ja preestriks 9. novembril 2008. Alates 14. (vkj 1.) jaanuarist 2011 on ta Tartu piiskopkonna praost. Isa Stefan teenis aastatel 2007 kuni 2018 Võru Püha Suurmärter Ekaterina Koguduses, alates 30. augustist 2018 on ta aga Tartu Jumalaema Uinumise Koguduse esipreester. Lisaks on ta praostina aastate jooksul hooldanud mitmeid Tartu piiskopkonna kogudusi. Eraldi esiletõstmist väärib tema töö Vara-Välgi Neeva Aleksandri koguduse taastamisel.

Tartu Uspenski katedraali paljurahvuselise koguduse hingekarjasena on isa Stefan esikujulikult tulnud toime etnofületismi umbroru rohimise ja võimalusel väljajuurimisega õigeuskliku kirikurahva nõrgemate hingede seest, rakendades (voorusi tähestikulises järjekorras loetledes) järjekindlust, kannatlikkust, pikka meelt, tasadust, tähelepanelikkust ja vaimulikku arukust.

Tartu pühitsetud piiskop Eelija korraldus isa Stefan Fraimani ülempreestriks ülendamise kohta Isa ja Poja ja Püha Vaimu auks

„Ei ole siin juuti ega kreeklast, ei ole siin orja ega vaba, ei ole siin meest ega naist, sest te kõik olete üks Kristuses Jeesuses“ (Gl 3:28). Nõnda ütleb püha Koguduse kohta apostel Paulus.

Et Tartu Jumalasünnitaja uinumise katedraali vaga ja jumalakartlik preester Stefan Fraiman on järginud apostlite juhatust ja hoolitsenud hea karjasena selle eest, et ükski „vaimulik lammas“ ei hakkaks ennast oma rahvuse, hariduse või mõne muu Jumala silmis tühise tunnuse alusel teistest paremaks või erilisemaks pidama, ning jaganud jumalikke salasusi kannatlikkuse ja lepituse vaimus nõnda, et kõik oleksid üks Kristuses Jeesuses, ülendan ta suure rõõmuga ülempreestriks hea eeskujuna oma ametivendadele.

Ka isa Stefan saab enda kohta öelda nagu apostel Paulus: „Ma olen nii venelaste kui eestlaste, nii ukrainlaste kui juutide, nii tarkade kui rumalate võlglane“ (vt Rm 1:14).

Isa Paulus Pihlak pühitseti preestriks

Ülempreester Jüri Ilves

Kaunil päikesepaistelisel suure paastu teisel pühapäeval kogunes kenake rahvahulk Kuressaare püha Nikolai kirikusse. Põhjust selleks oli küllaga: Saaremaa sai omale uue preestri. Üle paljude aastate toimetati saarel taas vaimulikupühitsust. Vastutusrohke

ülesande olla Kuressaare ja sellega piirnevate koguduste preester võttis omale Haapsalu Maria-Magdaleena koguduse diakon Paulus (Paavo) Pihlak.

Diakonipühitsuse sai isa Paulus 14. septembril 2019. a Haapsalu kirikus. Teenides kogudust ustavalt psalmilaulja ja diakonina, võitis ta koguduse armastuse ja toetuse jätkata uues, veelgi vastutusrikkamas ametis – preestriametis.

Preestripühitsuse liturgial oli püha aujärje ümber hulk vaimulikke, eesteenija oli piiskop Aleksander ja troonil metropoliit Stefanus. Seitse preestrit ja kolm diakonit olid kaasa palvetamas ja armsat venda tema uuel pühitsusele toetamas. Kirikus oli hulganiselt kohalikku rahvast, samuti kaugemalt tulijaid, kes kõik tahtsid sellest suurest päevast osa saada.

Hea saare rahvas, armastage ja toetage oma uut preestrit! Et ta ei peaks nõrkema rohkete ülesannete koorma all, olge talle toeks oma palvete ja osadusega.

Soovime isa Paulusele palju armurikkaid teenimis aastaid Saaremaa rohketes kogudustes!

Jumal on meiega!

Püha piiskopmärter Platon. Lühiefelugu, mõtteid, kajastusi

Preestrite Andrei Sõtšovi ja
Jüri Ilvese materjalide põhjal

Tulevane Eesti piiskop Platon, ilmaliku nimega Paul Kulbusch sündis 13. juulil 1869. aastal Pootsi-Kõpus Pärnumaal. Tema isa oli kohalikus õigeusu kirikus köster. Paul õppis Arusaare õigeusu kihelkonnakoolis ning seejärel Riia Vaimulikus Koolis ja Seminaris. Tänu väga heale õppeedukusele avanes tal võimalus jätkata õppemaksuta õpinguid Peterburi Vaimulikus Akadeemias. Akadeemia lõpetas ta 1894. aastal kandidaadikraadiga. Seejärel töötas isa Paul aastaid Peterburis vastavatu eesti koguduse preestrina ja Peterburi eesti koguduste praostina.

1917. aastal nõustus preester Paul vastu võtma piiskopikoha Eesti Õigeusu Kirikus. Tema pühitsemine toimus 31. detsembril 1917. aastal Tallinna Neeva Aleksandri katedraalis. Tema piiskopinimeks sai Platon.

Kohe pärast pühitsemist alustas piiskop koguduste külastamist, kuigi see oli Saksa okupatsiooni ajal väga raskendatud. Reisi- ti hobuvankriga, lageda taeva all. Igal pool, kus piiskop teenis, peeti piiskoplik jumalateenistus ja hingepalve kalmistul. Toimused vaimulikud vestlused ja rahvas sai kinnitust oma usus.

Peatselt tõusis päevakorda Eesti piiskopkonna moodustamine. Eriti Riia venelased olid ägedalt eestlastele oma piiskopivalitsuse andmise vastu, sest Eesti kuulus tollel ajal Riia piiskopkonna alla. Eesti saavutas siiski soodsa otsuse, seda eriti patriarh Tihhoni toetusel.

Isa Paul oli innukas Eesti iseseisvuse eest seisja, kutsudes oma läkitustes kirikurahvast osalema aktiivselt Eesti vabariigi ülesehituses ja võttes osa ka Eesti Maapäeva tööst.¹

1918. aasta 21. detsembril, kui enamlased olid teistkordselt haaranud võimu Tartus, tõmmati Tartu raekoja torni punane lipp. Selles keerukas olukorras otsustas õigeusu, protestandi, katoliku ja juudi vaimulikkond koos tegutseda. Piiskop Platon ei pagenu linnast, otsustades jätkata Tartus vaimulikutööd ja õnnistas kõiki, öeldes: „Kui rasked ka poleks ajad, mis Jumal on meile saatnud, ometi on see täis õnnistust, sest nüüd saame me mõistma rohkem kui kunagi enne, mida oleksime pidanud juba ammu aru saama – nimelt, et kõikvõimalikke erinevaid nimesid kandvate uskude vahel on vaid inimeste ehitatud seinad. Kõrgel üle nende seinte on Jumal oma aujärjel – ja Tema on meie kõigi taevane Isa.”

2. jaanuari õhtul vangistasid enamlased piiskop Platoni kodu lähedalt. Vangipõli kestis 12 päeva. Need olid päevad täis alandusi. Piiskop, jäädes kindlaks usule, kinnitas ja lohus kaasvange, paludes neid vabanemise korral kõigile Eesti õigeusklikele edasi anda tema viimne õnnistus. Selleks ajaks teadis piiskop juba kindlasti, et ta hukatakse. Vanglas luges Platon tihti oma kreekakeelset evangeeliumi. Komissari nõudmisele lugemine lõpetada, vastas piiskop: „Niipea, kui ma vabaks saan, ülistan ma Jumalat.”

14. jaanuaril 1919. aastal hukati piiskop Platon Tartu Krediidkassa keldris koos preestrite Nikolai Bežanitski ja Mihhail Bleivega. Veel hukati luteri pastorid Traugott Hahn ja Wilhelm Schwartz koos 14 auväärsse Tartu linnakodanikuga.

Piiskop Platoni leinatalitus peeti Tartus Jumalaema uinumise kirikus 18. jaanuaril. Eesti valitsus andis käsu tuua Platoni keha pealinna, kus toimus lisaks riiklik matusestremoonia. Kiriklik matus viidi läbi Tallinna Issanda Muutmise peakirikus, kus asub ka piiskop Platoni haud.

1924. aastal kinnitas EAÕK piiskop Platoni aumärgi (ordeni) statuudi.

Kiriku õuel on piiskop Platoni mälestussammas, mis esmakordselt avati 1931. aastal.² Teistkordne, taastatud samba avamine toimus 1986. aastal. Taastamise eestvedajaks oli Suur-Kloostri Kild.³

1931. aastal pühitseti Tartus kelder-kabel, mille Eesti Vabariigi valitsus muinsuskaitse alla võttis.⁴

2000. aastal kuulutati piiskop Platon ja koos temaga kannatanud preestrid Mihhail ja Nikolai pühakuteks (kanoniseeriti).

Esmalt peatun piiskop Platoni artiklil ja jutlustel, mis ilmusid tema sulest kirikliku perioodika veergudel Peterburis varasemal perioodil, aastail 1895–1899. Nimetatud artiklites kirjeldab isa Pavel lähemalt Peterburi ja selle maakonna õigeusklike eestlaste usuolu korraldamist ja mõtiskleb teoloogilistel teemadel, nagu kiriku olemus ja missioon. Toon siinjuures mõningaid näiteid:

1895. aasta artiklis „Kuidas on päästetud inimkond ning milline peab olema tõeliselt päästev Kirik” rõhutab piiskop Platon Pühakirja olulisust kooskõlas püha traditsiooniga. Mõlemad moodustavad ühe terviku ja üks on mõeldamatu teisera. Püha Kiriku õpetus kannab endas jumalikku tõde, seetõttu on Kristuse kirik tõesammas ja alustugi (1Ti 3:15).⁵
- Oma 1899. aasta artiklis „Pühad apostlid kui näide vastutulekust kristlaste nõrastele” võrdleb tulevane piiskop algkiriku apostlite kuulutustööd Peterburi eesti õigeusu praostkonna emakeelse hoolekandega Peterburi linnas ja maakonnas elavate õigeusklike seas, vastandudes venestuspüüetele: „See on pühade apostlite esimene käsusõna. Siin on komistuskivi nende jaoks, kes arvavad, nagu oleks õigeusu keel vene või slaavi keel. (...) õpetab ju möödunud sajandite kogemus, et kus ei püütud valgustada teiseusulisi naabreid neile arusaadavas keeles, vaid jäeti õigeusu valguse poole pürgimine nende endi hooleks, seal asi ei edenenud.”⁶

Järgnevalt vaatlen piiskop Platoni EAÕK häälekandjas Uus Elu ilmunud läkitusi ja nende sisu:

- Eesti iseseisvuse ja valitsuse toetamine. Piiskop Platoni pöördumine Eesti rahvale: „Toetage korda; pidage vennalikku rahu, et uues loovas töös Eesti valitsusele ja rahvaesitusele abiks olla; täitke valitsuse käsku; austage õiguslist korda ja ärge unustage täitmast midagi, mis venna- ja isamaaarmastus teie käest nõuab.”⁷
- Eneseohverdamine ja pühendumine Eesti õigeusu rahva teenimisele. 30. XII 1917 piiskopi ametisse nimetamisel Tallinna Issanda Muutmise peakirikus ütles piiskopikandidaat Platon: „Kõik toovad ohvrid (...) ühed jätavad oma tervise isegi elu lahinguväljale, teised kaotavad kallid omaksed, kolmandad kõik oma varanduse, mõned – kalli kodukolde. Kord on ka teie (õigeusu kirikutegelased ja koguduste esindajad): kodumaa Õigeusu kiriku saatust nõuab, et te oma senise rahulise ja kindla palgaga koha jätate (s.t. väljute kroonukiriku mugavtsoonist) ja meie viletsust jagama tulete. Mis pidin ma ütleva? Lootuses Kristuse abi peale võtsin terve koguduse kutse vastu selles Jumala tahtmist nähes, ja tuln.”⁸
- Piiskop Platoni esimene läkitus vaimulikele. 8./21. aprillil 1918. aastal korraldab piiskop Platon Tartus praostkondade esindajate nõupidamise. Nõupidamise järel saatis Platon 15./28. IV 1918 pöördumise kõigile piiskopkonna preestritele, diakonitele ja teistele kirikuteenijatele. Pöördumises kutsuti kirikteenijaid säilitama ja hoidma usku Jumalasse, tõelist vagadust ja „sooja ristiinimese tunnet”. Teiseks tuletati meelde palveta- mist (hommiku- ja õhtupalved) ja jumalasõna lugemist kodudes. Kolmandaks: kirikuteenijatel on tähtis säilitada elavat ja armastavat suhet rahvaga, osaleda ak-

tiivselt rahva tegemistes, tunda koguduseliikmeid isiklikult, nende meeleolusid, tundeid, ootusi ja lootusi: „Nüüd on kõik meie jõud rahvas: ühenduses temaga võib kõik, ilma temata – midagi!” Neljandaks: kehtestada kogudustes kord aastast leeriõpetus, toetada salmimõõdulist vaimulikku rahvalaulu ning korraldada jumalateenistustele lisaks ka palvekoosolekuid kodudes.⁹

- Kartused tuleviku pärast. Pärast osalemist Maapäeva avamisel 20. XI 1918 otsustab piiskop Platon sõita Tartusse. Tartusse saabub ta 28. XI 1918, kus ta haigestub hispaania grippi ja lisaks kopsupõletikku. 7. detsembril hakkab piiskopi tervis tasapisi taastuma. Veel haigena tunnistas piiskop preester Anton Laarile, et ta kuulis, et tema kohta tehti kaebus. Täpsemalt väljendati rahulolematust piiskopi üleskutse kohta algatada Eesti õigeusu ehitamist ning tema rahvameelse sümbolika kohta (sinimustvalge äärisega foto). Piiskop kartis, et patriarh Tihhon karistab teda ja määrab ta abipiiskopiks Irkutskisse. Piiskop Platoni soov oli jääda kõigele vaatamata Eestisse.¹⁰
- Tartu punaste terror ja piiskop Platoni Tartust turvalisuse eesmärgil lahku- misest keeldumine. Nähes suurenevat terrorit, jumalateenistuste keelustamist ja kirikuvaenamist, tegi preester Anton Laar piiskop Platonile ettepaneku põgeneda Tartust, millele piiskop vastas: „Pole vaja kuhugi minna. Jääme igauks oma koha peale.” Kui Laar ütles seepeale: „Aga kui tapetakse?”, vastas piiskop: „Noh mis sestki. Eks see ole Jumala tahtmine. Kes elusse jääb, las tuletada palves meelde.”¹¹

Uue Elu veergudel on ilmunud ka mõningad piiskop Platoni päevaraamatu katkendid. Pärast surma leiti piiskop Platoni kirjutuslaualt kirjatõid, millest osa avaldati Uue Elu kiriklikus häälekandjas.

Piiskop Platon pooldas jumalateenistuskorra mõõdukat reformimist. Oma kirjas Konstantin Koklale 3. VII 1918 kirjutab ta: „teenistuse korrad endised (...). Jah, tehkem paremaks mõnda, aga seks, et enam vaimu kasu saaks.”¹² Preester Laar nendib siiski, et piiskop Platon pooldas näiteks koguõise jumalateenistuse jagamist hommiku- ja õhtuteenistuseks, piiskopliku liturgia lihtsustamist eriti selle alguses, usutalituste mõningat kaasajastamist.¹³ Sellele lisaks pidas ta tähtsaks noorte usuõpetust, kutsudes kõiki kogudusi korraldama kord aastast leeriõpetust. Üleminekus koorilaulust kogu kirikurahva riimilaulule nägi piiskop ühte usuolu aktiveerimisvormi.¹⁴

Teisisõnu kajastas ta oma aja meeleolusid ning andis suuna kiriku tulevikule tulevatel aastakümnetel.

Teine piiskop Platoni päevaraamatu katkend, mis avaldati 1924. aastal Uue Elu 9. numbris, kirjeldab piiskopi raskusi suhtluses Saksa okupatsioonivõimudega. Näiteks kavatsus

võtta üle Tallinna Issanda Muutmise peakirik ja muuta see luterlikuks kirikuks. Kohutumist Tallinna kindralkomandandi Franz Adolf von Seckendorffiga kirjeldab Platon positiivsetes värvides. Kindral lubas tagada õigeusu kirikule usuvabaduse ja võimaldada piiskopile koguduste külastamist, kasutades transpordiks ronge. Hiljem selleks siiski luba ei antud ja oli muidki vastuolusid (näiteks nõue kasutada õigeusu kirikuid Saksa sõjaväe katoliiklaste tarbeks – mis siiski osaliselt toimus).¹⁵

Saades loa ringreisideks, kuid ainult hobustranspordiga, alustab piiskop 15. III 1918 koguduste külastamist: Tartu, Võru, Valga, Pärnu, Viljandi, Tallinn. Ringreisil veendub piiskop, et vaatamata Saksa okupatsioonivõimude kitsikustele jätkasid kogudused tegevust ja vaimulikud ühes koguduseliikmetega jäid usule kindlaks.

8./21. aprillil 1918 pühitses piiskop Platon Tartu Karlova püha Aleksandri kiriku altari. Kiriku pühitsemisele tuli palju esindajaid muudest praostkondadest, ühtekokku 40 saadikut. Pühitsusele järgnenud praostkonnas esindajate nõupidamise lõppedes saatis piiskop Platon 15./28. aprillil kõigile kirikuteenijatele läkituse. Tartus külastas piiskop Platon ka Saksa okupatsioonivalitsust. Valitsuses tegi kindral krahv Günther Emanuel von Kirchbach piiskop Platonile ettepaneku, et okupatsioonivõim võtab õigeusu kiriku piiskopkonna riiklikule dotatsioonile, hakates maksma kohalikele vaimulikele riigipalka.¹⁶ Vaatamata raskele finantsolukorrale keeldus rahvuslikult meelestatud piiskop Platon Saksa väejuhatuse pakkumisest, märkides päevaraamatusse lühidalt: „Meie õigeusuliste moraalne väärtus saaks (sellega) surmahoobi: on ju iseäraline „au“ Saksa palgiseks ja tema kondinärijaks.”¹⁷

Uue Elu veergudel leiab avaldamist piiskop Platoni 1918. aasta Riia külastärgu lühikirjeldus. Külastäik leidis aset 6.–15. VI 1918. Piiskop Platon oli Riia ja Miiitavi piiskopi kohusetäitja ja 1918. aastal ainuke Eesti ja Läti aladel tegutsev õigeusu piiskop. Külastärgul pidas ta jumalateenistusi linnakirikutes (Aleksiuse kloostrikirikus ning Riia Jumalaema kaitsmise, rõõmu kuulutamise ja taevaminemise kirikutes). Aleksiuse kloostrikirikus pidas piiskop viimased jumalateenistused, sh viimase liturgia kirikuslaavi ning saksa keeles.¹⁸ 14. juunil 1918. aastal pidas piiskop liturgia kirikuslaavi, läti ja eesti keeles Riia Taevaminemise läti keelse koguduse pühakojas. Jutluse kirjakohtaks valis esikarjane Matteuse 23:37. Jutluses kõneles piiskop laialipillatud lastest, pagulaste kannatustest ja kutsus palvetajaid hakkama ühel meel korraldama kirikuelu, nagu seda on juba alustatud Eestis. Enne ärasõitu 14. juunil 1918 palusid läti keelsete koguduste esindajad teda oma kirikupeaks, millest Platon keeldus, soovitades otsida piiskoppi lätlaste seast. Hiljem tehti preester Laari andmeil piiskop Platonile selle kohta etteheiteid, et sellega soovivat ta vaid ühte rahvusgruppi, ässitades rahvuslikku vihavaenu vene õigeusuliste vastu.¹⁹

Laar arutleb ka 1919. aasta õigeusu kalendri veergudel: „Valus küsimus kerkib siiski huultele: miks Issand meie kogudust nii raskelt katsuma tuli. Ja nüüd, kus meile tarka ja rahvast armastava südamega juhatajat nii vaja on. Kuid: Jumala teed ei ole meie teed. Ja sulane ei ole suurem kui tema isand. On nad Kristuse ristilöönud, teevad nemad seda ka tema järeltulijatele. Apostlisurma suri esimene apostli ametipärija Eestis. Andku Jumal, et tema märtrisurm meid usus kinnitaks. Taeva Isa Ise aidaku meid pealepandud kurba katsumist kanda ja andku, et esimene Eesti piiskop mitte viimaseks ei jää.”²⁰

Tartu praost Konstantin Kokla avaldab oma isiklikke mälestusi piiskop Platonist 1920. aasta õigeusuliste eestlaste kalendris. Mälestustes leiab mainimist piiskop Platoni kriitilisus Saksa okupatsioonivõimude suhtes. Nii näiteks külastas piiskop Platon 29. III 1918 Tartu Jüri kirikut ja ütles tervituskõnes, et tsaariajal vaadati õigeusuliste kui venestajate peale. Nüüd on ajalooras hakanud teistpidi ringi jooksuma: õigeusulised eestlased on nüüd vabad venestamise surve alt, kuid kahju on, et teiseusulistest (luterlastest) suguvendad (Saksa okupatsiooniga) samasuguse surve alla sattusid.²¹

Siinne oli väike sissevaade püha Platoni ellu, mõtetesse ja tegevusse. Tema elu, tegevuse ja seotud teemade kohta oleks vaja veel palju uurida ja kirjutada. Meie kirik pidas tema sajandal märtrisurma-aastapäeval konverentsi, mille materjalid on koondatud raamatusse. Hiljaaegu ilmus MPEÖK-ga seotud püha Issidori kirjustuselt tema põhjaliku eluloo esimese osa. Loodame, et ka meie jõuame tema elu ja töö teemadel veel üht-teist uurida ja avaldada.

VIITED

¹ Piiskop Platon. Eesti rahvale. Uus Elu 1918, nr 1, lk 5.

² Nikolai Hindov. Piiskop Platoni hauaehete (sarkofaagi) pühitsemine Tallinna Issanda-muutmise

peakirikus 17. ja 18. jaan. 1931. a. Uus Elu 1931, nr 2, lk 3.

³ Jakob Arbus. Piiskop Platoni mälestussamba taasavamisest. Usk ja Elu 1989, nr 3, lk 7–10.

⁴ Konstantin Kokla. 14. jaanuar Tartus – usupäevana. Usk ja Elu 1934, nr 1, lk 9–10.

⁵ Pavel Kulbush. Kuidas on päästetud inimkond ning milline peab olema tõeliselt päästev Kirik. – Tallinna püha piiskopmärter Platon. Kogu elu ja üks aasta. Esimene raamat „Meie Kulbush”. Püha Issidori õigeusu vennasteselts. Tallinn, 2022, lk 176–181.

⁶ Pavel Kulbush. Pühad apostlid kui näide vastutulekust kristlaste nõtrusele. – Tallinna püha piiskopmärter Platon. Kogu elu ja üks aasta. Esimene raamat „Meie Kulbush”. Püha Issidori õigeusu vennasteselts. Tallinn, 2022, lk 205–207.

⁷ Piiskop Platon. Eesti rahvale. Uus Elu 1918, nr 1, lk 5.

⁸ Konstantin Kokla. Esimese Eesti piiskopi pühitsemine Tallinnas 31. detsembril 1917. a. Uus Elu 1918, nr 1, lk 10.

⁹ Piiskop Platoni esimene saatekiri vaimulikkudele ja kõigile kirikutegelastele. Uus Elu 1924, nr 8, lk 3.

¹⁰ Anton Laar. Esimese Eesti piiskopi mälestuseks. Uus Elu 1918, nr 2, lk 23.

¹¹ Samas lk 24.

¹² Konstantin Kokla (lumelill). Önnis veretunnistaja Platon jumalateenistuste muutmisest. Uus Elu 1923, nr 3, lk 1.

¹³ Anton Laar. Toimetuse märkus. Uus Elu 1923, nr 3, lk 1, 3.

¹⁴ Piiskop Platoni esimene saatekiri vaimulikkudele ja kõigile kirikutegelastele. Uus Elu 1924, nr 8.

¹⁵ Platon, Eesti piiskop. Mõni leheke minu päevaraamatust 2. Uus Elu 1924, nr 9, lk 2.

¹⁶ Platon, Eesti piiskop. Mõni leheke minu päevaraamatust 3. Uus elu 1924, nr 10, lk 1.

¹⁷ Samas, lk 2.

¹⁸ Piiskop Platoni Riias käik juunis 1918. a. Uus Elu 1931, nr 2, lk 4.

¹⁹ Samas, lk 5.

²⁰ Anton Laar. Uued preestrikannatajad Tartus. Õigeusuliste eestlaste Kalender 1919. aastaks. Eesti piiskopkonna Kirjanduse Osakond. Tartu, 1918, lk 58.

²¹ Konstantin Kokla. Isiklikud mälestused piiskopist Platonist (väljavõtteid päevaraamatust). Õigeusuliste eestlaste Kalender, VIII aastakäik. Uus Elu. Tartu, 1920, lk 42.

Foto: Gennadi Baranov

Fotod: Gennadi Baranov, 26. märtsil 2017

Igavene mälestus, preester Afrat Iaas

(19. III 1977 – 29. I 2023)

Võtsin isa Afratilt õigeusu preestri teenimiskorra Setomaal – Värskas ja Saatses üle 2010. aastal. Muidugi oli meil enne seda hulga kokkusaamisi. Nii kiriklikke kui kaude sellega seotuid. Aga alati ametivendlike. Või pigem vennalikke. Sest isa Afratit, Ergot, ei olnud võimalik teisiti käsitleda. Ta oli lapse-meelselt siiras lõpuni, hea veli.

Hakkasime muistse Britannia (Bretagne'i ajalooline provints Prantsusmaal) laevaehituslinnas St. Nazaire'is ookeani kaldal kontserti andma. Veel oli aega ka heita pilk mol'ovihku (Facebook seto keeles). Ja säält

tuli teade kui kevadine äike: isa Afrat on siit-ilmast lahkunud.

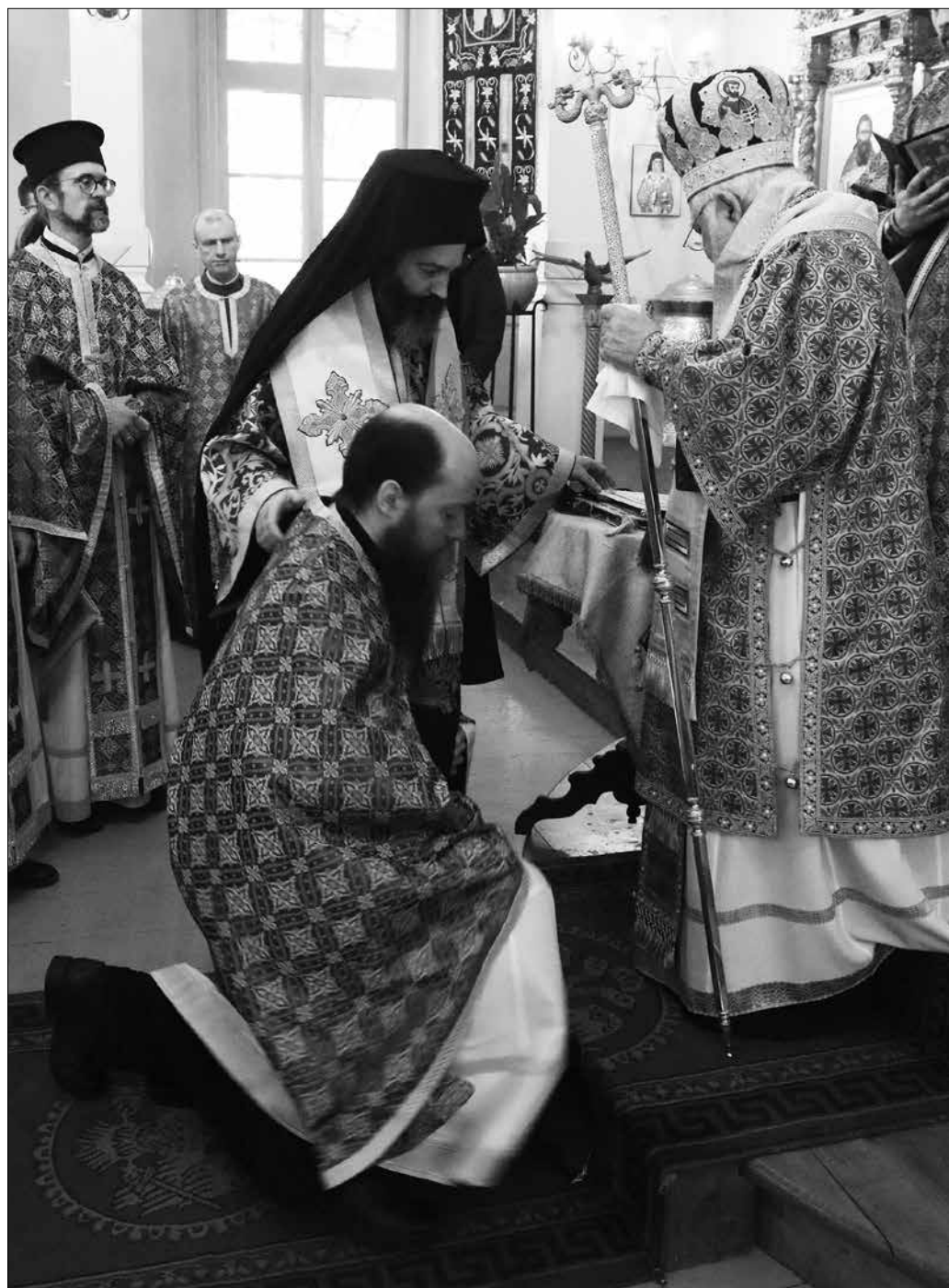
Eks ikka ehmatas oli kole. Ehkki meeltes avanesid kohe õigeusu palvesõnad: „Lase puhata, oh Issand, oma õndsasti uinunud preestri Afrati hing seal, kus kõik õiged hingavad...” Oleme seda palvet isa Afratiga nii Värskas kui Saatses, Laossinas kui Rõsnas, Matsuris kui Mikitamäel koos laulnud kordi. Ja nüüd tuli laulda talle.

Laulda sellele lõpmatult lapsemeelsele vaimulikule, kes oli oma avatuse ja kirgliku usuga eeskujuks paljudele noortele. Kes võis hetkega ja muretult murda igivanu käitumiskonventsioone, ent kellele see alati andeks anti. Sest ta naer ja nakatav hoog ei lakanud. Seda meenutades on kohal Kristuse sõnad, et kui inimene ei püsi lapsemeelsuses, ei saa ta taevariiki. Siirus loeb, mitte kaalutletus.

Isa Afrat, tundukse, ei mõtelnud inimsuhetes üldse sellele, kust ta peaks täpselt alustama ja kuhu täpselt suubuma. Ta haaras hetke. Ta muutis tihti vestluse käiku, tuues selle liigesesse targutamisse ja sofistikkasse sumbumise tasandilt koju tagasi – lihtsate küsimuste ja vastuste valda.

Eks ta artistlik, pigem kunstnikele kui preestritele omane väljendusvorm võis kehtuda ametivendi ka teda noomima. Nii see eluasjade sättimine ongi. Et olen kunstnikuhõimust pärit, mind isa Afrati väline vorm preestrina ei häirinud. Pigem häiris olm, et ta ei saanudki lõpuni oma kunstnikuaimu rohkelt avada. Ei taiestega, mida ta valmistas (näiteks ikoonid kividel) ega viimases teenimiskohas Paldiskis korraldatud eepiliste pikkade palveteenistustega, kus ta oli õhtustiku loojaks ka ruumikujunduses.

Mu ilusamad hetked isa Afratiga olid ikka Setomaal. Nii tema toonasel teenistusajal kui pärast – minu teenistusajal. Üks kaunemaid

noist oli Värskas kirikupüha – mai alguses peetava jüripäeva eelõhtul Värskas preestri-maja vana sauna laval. Istusime pikalt lihtsalt vaikides. Kaks venda üksteise kõrval. Jutt tuli alles lõkke ääres. Ja siis kilkas terve Värskas isa Afrati naerust...

Igavene mälestus.

Isa Sakarias Leppik

(Tekst on varem ilmunud Õhtulehes, 30. I 2023)

Igavene mälestus, preester

Timo Lehmuskoski

(5. I 1943 – 19. II 2023)

19. veebruaril suri Helsingis meie kiriku hea sõber ülempreester Timo Lehmuskoski.

Timo Lehmuskose vaimsed ja maailmavaatelised otsingud tõid tema ja ta abikaasa Tarja 1960-ndatel õigeusku – ajal, kui Soomes vaid vähesed mitte-õigeusklikuna sündinud leidsid tee idakirikusse.

Ta oli oma usus kindel, aga kõigi vastu avatud ja lahke. Samuti elas ta tagasihoidlikult ja kulutas raha peamiselt ainult raamatutele.

Timo Lehmuskoski õppis teoloogiat Helsingi ülikoolis ja lõpetas selle magistrakraadiga. Ta töötas Helsingi metropoliidi, hilisema Soome peapiiskopi ja Eesti metropoliidi asemiku Johannese sekretärina ning vastutas oikumeeniliste suhete eest. Ta töötas pikalt ka usuõpetajana ja 1981. aastal pühisteti preestriks. Isa Timo üheks ülesandeks sai ristimisele ja salvimisele tulijate õpetamine (katehees). Ta oli ka armastatud pihhiisa. 1993. aastal anti talle ülempreestri aunimetus.

Isa Timo ja Tarja Lehmuskoski olid esimesi Soome õigeusu kirikust, kes sõlmisid Nõukogude ajal sidemeid Eesti õigeusklikega – see sai alguse juba 1960. aastatel. Nad pakusid majutust ja aitasid muul moel esimesi eesti ortodokse, kes 1980-ndate lõpust alates Soomes käima hakkasid. Neil mitteametlikel sidemetel oli suur tähtsus, kui meie kogudused hakkasid taotlema autonoomiat, sest

peapiiskop Johannes ja teised olid Soomes vahendajaks Oikumeenilise Patriarhaadiga.

Kui peapiiskop Johannesest sai EAÕK metropoliidi asemik, aitas isa Timo teda mitmel moel ja külastas tihti Eestit. Ta oli kaua eesti õigeusklike sõprusühingu (VYS) liige, esimees ja auesimees. 2009. aastal andis metropoliit Stefanus talle püha Platoni ordeni.

Isa Timo saadeti viimsele teekonnale Eesti iseseisvuspäeval, 24. veebruaril.

Meie kirik jääb mäletama isa Timo Lehmuskoske kui oma toetajat ja sillaehitajat üle Soome lahe.

Igavene mälestus!

Ülempreester Mattias Palli

Soome õigeusu kiriku kanooniline staatus Konstantinoopoli Patriarhaadi osana

Juha Riikonen,
Valamo rahvaulikooli õppejõud

Ideoloogiliselt oli 19. sajandi kõige tähelepanuväärsem aade Euroopas rahvuslus, oma rahvusliku identiteedi rõhutamine. Soomes jõudis see mõtteviis ka nn rahvuslikult mõtlevate õigeusklikeni. Rahvuslaste arvates olid Soome õigeusklikud lahutamatu osa muust soome rahvast.

Rahvuslasteks kutsume siin neid kirikuliikmeid 19. sajandi lõpust alates, kes soovisid, et kirikust saaks väärtustelt ja eetoselt soome kirik ja saavutaks seeläbi Soome suurvürstiriigi kohaliku valitsuse usalduse.

Õigeusu kiriku rahvuslikustamise küsimus on tihedalt seotud Soome riikliku sõltumatuse saavutamisega. Poliitikute ja rahvuslikult meelestatud kirikutegelaste kiriklikud eesmärgid olid samad: vene mõju vähendamine kirikus.

Soome valitsus ei tahtnud, et Soomes tegutsevast õigeusu kirikust saaks venestamise vahend. Rahvuslased pidasid seda ohtu võimalikuks eriti nn rõhumisaegadel 1899–1905 ja 1909–1917, kui Vene tsaar piiras Soome autonoomiat. See kartus osutus ka tõeks.

Rahvuslased soovisid Soome õigeusu piiskopkonna rahvuslikustamist. See tähendas kirikuolu kohandamist Soome oludele. Kõige olulisem praktiline eesmärk oli soome keele juurutamine jumalateenistuse keelena ja uue kalendri kasutuselevõtt.

Õigeusklikud karjalased tuli siduda soomlusega. See oli rahvuslaste jaoks küllalt keeruline ülesanne. Karjalastel olid sajandite vältel kujunenud tihedad majanduslikud, sotsiaalsed ja demograafilised sidemed Vene Karjala ja Peterburiga ning karjalaste soome rahvustunne polnud just kuigi tugev.

Soome riiklik iseseisvus 1917. aastal tähendas, et õigeusu kiriku rahvuslikustamine tuli lõpule viia. Sidemed Vene kirikuga katkesid oktoobrirevolutsiooni tagajärjel.

Soome riigivõim tahtis lõimida õigeusklikud Soome ühiskonna osaks. Sellega seoses andis Soome senat 26. XI 1918 seaduse Soome kreekakatoliku kiriku kohta (nii nimetati Soomes õigeusklikke kuni 20. sajandi keskpaigani). Riigi poolt juhtis seaduse ettevalmistamist senaator Emil Nestor Setälä. Õigeusu kirikust sai evangeelse luterliku kiriku kõrval teine nn rahvakirik. Võib öelda, et riigi seadus kindlustas kirikule stabiilse arengu.

Seaduse järgi oli kiriku kõrgeim juhtimine riigi käes. President nimetas piiskopid ametisse, riik rahastas kirikuvalitsuse tööd ja teoloogilist haridust. 1918. aastal asutati Sortavalas vaimulik seminar.

Halduses paistsid silma skandinaaviapäraseid demokraatlikud ideaalid: ilmikutel oli märkimisväärne osa kiriku üldotsuseid vastuvõtva organi, kirikukogu (täiskogu) töös.

Soome õigeusu piiskopkonna venelasest peapiiskop Serafim (Lukjanov) oli aga mitmete rahvuslikustamispüüete vastu ega kiitnud seadust heaks. Tema arust oli seadus kaanonitevastane, sest seda polnud tehtud koostöös Moskva Patriarhaadiga.

Rahvuslased olid kiriku juhtorganites vähemuses, nii et otsustes peegeldusid vene kirikumeeste arusaamad. Nende seisukoht oli, et mingeid erilisi muudatusi pole vaja teha.

Riikliku seadusega ei saanud aga otsustada kiriku kanoonilisi suhteid. Seetõttu otsustas kirikukogu 1918. aastal paluda Moskva patriarh Tiihonilt **autonoomset staatust**. 1921. aastal andiski Tiihon Soome piiskopkonnale autonoomia.

Suurimaks probleemiks kujunes **kalendriküsimus**. Ehkki peapiiskop Serafim oli alguses Gregooriuse kalendriga nõus, ei kiitnud ta seda lõpuks siiski heaks. Kirikukogu oli 1922. aastal teinud otsuse üleminekuks Juuliusse kalendrilt Gregooriuse kalendrile.

Iseäranis kloostrid olid uue kalendri vastu. Uut kalendrit peeti ebaõigeusklikuks ja pühade kaanonite vastaseks. Paljud venekeelsed kirikuliikmed suhtusid väga kahtlevalt igasugustesse uuendustesse. Soomlaste ja venelaste vahele oli juba mitmekümne aasta jooksul sigenenud sügav usaldamatus.

Soome riigivõimud leidsid, et ühtsuse pärast peab kogu riigis olema üks ja sama kalender ning võttis selles asjas enesele olulise rolli. Osa munki saadeti vastuhakus süüdistatuna kloostrist minema. Põhjendused olid välispoliitilised: riik kahtlustas, et vana kalendrit pooldavad piirialade elanikud tahaksid pigem kuuluda Vene kirikusse.

Rahvuslaste meelest oli patriarh Tiihoni antud autonoomia liiga piiratud. Soome õigeusklikest taheti moodustada **autokefaalne** ehk täiesti iseseisev kirik. Soome riigivõimud hakkasid senaator Emil Nestor Setälä juhtimisel teostama plaani Soome õigeusu kiriku selgeks eraldamiseks Moskva Patriarhaadist.

Pärast pikka asjaajamist läksid Soome esindajad juunis 1923 Konstantinoopoli Patriarhaadilt autokefaalset staatust küsima. Delegatsiooni kuulusid Setälä, kes esindas riigivõimu, ülempreester Sergei Solntsev, kes esindas kirikuvalitsust ja Herman (Aav), kes oli rahvuslaste kandidaat Soome piiskopiks. Hiljem ühines nendega Eesti kirikupea, peapiiskop Aleksander (Paulus).

Delegatsioon saabus Istanbuli juuli alguses. Alguses läbirääkimistel tulemusi ei saavutatud. Konstantinoopoli patriarh Meleeti teatas, et Soome kirikule autokefaaliat anda ei saa. Ta pidas Vene kiriku seisukohta selles küsimuses otsustavaks. Küll aga võttis püha sinod Soome õigeusu piiskopkonna **auto-**

noomse kirikuna Konstantinoopoli osadusse.

Pikkade läbirääkimiste järel pidi delegatsioon lõpuks rahulduma autonoomiaga. Soome õigeusulistest moodustati peapiiskopkond Konstantinoopoli osaduses. Niisiis kiriku kanooniline staatus muutus. Samal moel määrati kindlaks Eesti õigeusu kiriku staatus, kes samuti sai osaks Konstantinoopoli Patriarhaadist.

Soome rahvuslaste piiskopikandidaat eestlane **Herman** pühitseti Konstantinoopolis Karjala piiskopiks. Peapiiskop Serafim oli olnud Hermani pühitsemise vastu.

Usalduskriis viis lõpuks selleni, et peapiiskop Serafim tõrjuti kirikujuhi ametist kõrvale ja uueks peapiiskopiks valiti Herman.

Venekeelsetes kloostrites, eriti suures Valamo kloostris, ei hinnatud uut kanoonilist ühendust Konstantinoopoliga just kuigi kõrgelt. Kalendritüli tõttu saadeti kümneid munki Soomest välja. Valamos ei tahetud uuendusi mõista, sest neid peeti luterlaste sepitsetuks ja tõelisele õigeusu pärimusele võõraks. Kloostrites ei saadud aru soomlaste rahvuslikest püüdlustest; seal oodati pigem enamlaste võimu langemist ja olukorra muutumist jälle selliseks, nagu oli olnud tsaariajal.

Moskva Patriarhaat kritiseeris Soome õigeusu kiriku uut kanoonilist staatust 1923. aasta sügisel. Midagi enamata aga ei tehtud.

Metropoliit **Sergei** (Stragorodski), Vene kirikupea asemik, küsis peapiiskop Hermanilt 1927. aastal Soome kiriku kanoonilise staatuse kohta. Herman vastas, et see on kirjas Konstantinoopolist saadud tomoses.

Vene kiriku olukord oli tol ajal ühiskondlikult väga halb, nii et sidepidamine välismaailmaga kujunes keeruliseks. Valamo kloostriguumen Hariton võttis siiski 1933. aastal ühendust Moskva Patriarhaadiga Leedu metropoliidi Eleuteeri kaudu.

Kirjavahetusest selgub, et Valamo klooster ei tunnistanud Soome õigeusu kiriku kanoonilist staatust Konstantinoopoli Patriarhaadi osana, vaid rõhutas oma ustavust Moskva Patriarhaadile selleks, et mitte sattuda emakiriku ebasoosingusse.

Soome õigeusklikud olid aga tõenäoliselt võrdlemisi rahul uue kirikliku korraldusega, mis jättis kõrgema vaimuliku juhtimise Oikumeenilisele Patriarhaadile.

Soome õigeusu kiriku kanoonilise seisuse juurde tuldi üllatuslikult tagasi 1945. aastal. Nõukogude Liit oli teise maailmasõja võitjariik ja seepärast kasvas kiiresti tema mõjuvõim Lääne-Euroopas. Soome poliitiline õhkkond oli teinud kannapöörde ja poliitiliseks eesmärgiks oli seada sisse usalduslikud suhted Nõukogude Liiduga.

Vene kirik oli saanud mõningaid tegutsemisvõimalusi, sest ta teenis Stalini eesmärke. Sõja ajal oli Vene kirik näidanud üles tugevat

lojaalsust nõukogude korrale. Stalin rakendas kiriku oma maailmavallutuskavade teenistusse.

Juba aastal 1944 võttis patriarh Aleksius ühendust Valamo vennaskonnaga, mis oli Talvesõja ajal kolinud Heinävee valda Papinniemele. Vennaskond lootis pääseda tagasi kloostrisaarele.

Kevadel 1945 sai peapiiskop Herman kirja patriarh Aleksiuselt. Seal seisis, et Soome õigeusu kirik ei tohiks enam olla Konstantinoopoli Patriarhaadi osa, vaid peaks uuesti ühinema Moskva Patriarhaadiga. Herman oli aga kahevahel ja kirikuvalitsus kirjale ei vastanud.

Üllatuslikult saabus 1945. aasta septembri lõpus Leningradi metropoliit Grigoori Soome ühinemisläbirääkimistele. Grigoori arust oli asi selge: Soome kirik peab naasma Moskva Patriarhaadi osadusse.

Läbirääkimistel Kuopios läks aga nii, et peapiiskop Herman apelleeris riigiseadusele, mille järgi otsustab kiriku kanoonilise staatuse kirikukogu. See oli Grigoorile pettumus, aga ta ei andnud alla. Valamo kloostrist oli talle ilmselt märku antud, et see oleks valmis ühinema Moskva Patriarhaadiga, eriti kui oleks võimalik pääseda tagasi Valamo saarele.

Grigoori sai kloostrivennaskonnalt truudusekinnituse ja ühendas Valamo kloostriga Vene kirikuga. See-eest muud tema ettevõtmised loodetavat tulemust ei andnud. Peapiiskop Herman ja tema lähim abiline, kirikuvalitsuse sekretär Aleks Perola siiski toetasid Grigoori ettepanekut.

Poliitiline õhkkond Soomes oli pärast sõda väga nõukogudesõbralik. Soome õigeusu kiriku valikud langesid täiesti tolaeagse poliitika kokku.

Kommunistlik ajakirjandus kirjutas, et Grigoori nõudmised olid täiesti õigustatud. Samuti toetas neid kommunistist siseminister Yrjö Leino, seades selles küsimuses sisse ajakirjanduse eeltsensuuri. Teemast võis kirjutada ainult nõukogudesõbralikus võtmes.

Kiriklik opositsioon õigeusklike seas aga hakkas Moskva taotlustele vastu. Vastarinna arust pidi kiriku kanoonilise staatuse kindlaksmääramisel järgima seaduse nõuet ehk kirikukogu otsust. Seepärast küsis peapiiskop Herman 1945. aasta sügisel patriarh Aleksiuselt, mis tingimustel ühinemine Moskva Patriarhaadiga võiks teoks saada.

Herman esitas kaks küsimust: Kas Soome õigeusu kirik võiks kasutada edaspidigi **uut kalendrit** ja kas kiriku **autonoomia** võiks olla sama ulatuslik kui 1923. aasta Konstantinoopoli tomoses järgi. Mõlemale küsimusele sai ta patriarh Aleksiuselt järsult eitava vastuse.

Patriarhi vastused muutsid kirikuvalitsuse käitumisviisi. Hermani ja Perola arust ei oleks need nõudmised läinud läbi kirikukogul, mille liikmed olid valitud veel 1935. aastal, sõjaeelses olukorras.

Et asjaga edasi minna ei saanud, võttis peapiiskop Herman kasutusele **viivitamistaktika**. Herman kutsuti 1946. aasta sügisel ühinemisläbirääkimistele Moskvasse, aga talle anti nõu mitte minna ja ta ei läinudki.

Moskva Patriarhaat avaldas aga Hermanile edaspidigi survet. 1948. aasta suur kirikutevaheline kokkusaamine Moskvast läks nurja, sest enamik lääne õigeusklikke keeldus sellel osalemast. Ka Soome kirikule saadeti kutse osaleda. Moskvast anti teada, et kui Soome õigeusu peapiiskopkond kohtumisel osaleb, võidakse talle anda autokefaalne staatus – petlik pakkumine, sest autokefaaliat võib anda vaid Konstantinoopol.

Moskva pakkumisega ei juletud tegeldagi. See oli isegi ajakava mõttes võimatu: tol ajal oli kõige suurem mure saada Soome õigeusu kirik toimima sõjajärgses olukorras, kus

Nõukogude Liidu vallutatud aladel elanud karjalased tuli asustada mujale Soome.

Viimaks 1950. aastal võttis Soome riik vastu seaduse, mille järgi kaotatud Karjala aladelt ümber asunud õigeusklikele ehitati uued kirikud, kogudusemajad ja surnuaiad. Samal aastal toimunud kirikukogul käsitleti ka võimalikke kanoonilisi muudatusi Soome õigeusu kiriku staatuse suhtes. See teema leiti aga olevat nii tundlik, et asja arutamine lükati edasi 1955. aasta kirikukogule.

1949. aasta lõpul valiti uueks Konstantinoopoli patriarhiks Atenagoras. Ta oli olnud Ameerika Ühendriikide kreeklaste peapiiskop ja mõjuvõimas inimene. Ta oli ka president Trumani hea sõber. Kohe 1949. aastal ametisse asudes alustas ta intensiivset tööd. Ta kirjutas ka peapiiskop Hermanile, vihjates peenetundeliselt, et ei maksa alluda väliskirikute survele.

Kirikuvaidluse järgmine samm toimus 1954. aastal, kui Moskvast saadeti piiskop Mihhail juhtima Valamo kloostrit ja Helsingis tegutsesid vene kogudusi. Selles etapis julgus peapiiskop Herman juba võtta selge seisukoha ja teatas, et piiskop Mihhailil pole mingit õigust tulla korraldama Soome õigeusu kiriku asju.

Samal ajal kirjutas kanoonilise õiguse asjatundja Antti Inkinen, et Konstantinoopoli patriarhi suhe Soome õigeusu peapiiskopkonnaga polnud sugugi ajutine, vaid alatine. Vene kanonist Trotski oli selles küsimuses aga hoopis teisel arvamusel.

Soome õigeusu kiriku kanooniline asend tuli jälle kõne alla 1955. aasta kirikukogul. Selleks ajaks oli surve selles küsimuses juba nõrgenenud ja võidi minna üle uude ajajärku ehk „vennalike” suhete arendamisele Soome ja Nõukogude Liidu vahel.

Tugevalt politiseeritud kanooniline vaidlus lõppes 1957. aastal, kui Moskvast teatati, et Soome õigeusu kirik võib ise otsustada oma kanooniliste suhete üle. Varsti pärast seda hakati rõhutama vennalikke ja isegi armastavaid suhteid kirikute vahel. Kirikutevahelised suhted järgisid 1980. aastateni täpselt poliitilist konjunktuuri. Peapiiskop Paulus (Paavali) lõi 1960ndatel häid suhteid eri kirikutega.

Lõppjärelus

Moskva Patriarhaadil on olnud kange tahtmine ühendada lähipiirkondade õigeusklikud enesega. See tuli ilmsiks Nõukogude ajal ja on nähtav tänini. Taustal on igatsus ülemvõimu järele.

Ettekanne Tallinnas 14. I 2023

Õigeusu arusaam hinge surmajärgsest seisust ning tollimajade õpetus

Tauri Tõlp

Algus Metropoolias 2022, nr 99

Tollimajade teooria sünd ja populaarsus

Samas on meil aga olemas tõesti ka kirjutisi, mis on Antooni ja Egiptuse traditsiooni jõudsalt edasi arendanud: Vaga Makaari „Jutlus hinge lahkumisest”, Johannes Kuldsuu „I jutlus kannatlikkusest”, Aleksandria Kirilli „XIV jutlus hinge lahkumisest”, Martiiri „Kommentaar Juuda kirjale”, ning Siinai Anastaasi „Jutustus 22”. Tuleb tõdeda, et kõigis neis tekstides on ühel või teisel moel aspekte, mis on juba väga lähedal „Vassiili Noorema eluloos” kirjeldatud tollimajade teooriale: õudne teekond läbi õigustmõistvate inglite ja mustanahaliste (etiooplastest) tolliametnikest deemonite, tegude kaalumise, tollimajade astmed koos spetsiifiliste pattudega jne. Aga neil kõigil on ka üks puudus, nimelt ei ole ükski neist mainitud kirikuisadest antud teoseid kunagi kirjutanud ning tegemist on pseudograafsete ja suuresti vähetuntud tekstidega, mis on tundmatute autorite kirjutatud ajavahemikus 6.–10. saj. Tuleb ka nentida, et meile tuntud tollimajade teooria, mis kujuneb detailses vormis välja alles 9.–10. sajandil, ja mille tipneva teoseks on juba mainitud „Vassiili Noorema elulugu”,

formuleeritakse peamiselt just nende pseudograafsete tekstide baasil.

Siinpuhul tuleks välja tuua, et Martiirile (5. saj) omistatud teksti taga peidab hoopis monofüsiitlikusse kirikusse kuuluv Antiokia Sever (6. saj), kes pole õigeusu kirikus kunagi autoriteet olnud. Vaga Makaari (4. saj) ehtsad kirjatööd suurt midagi vahepealsest olukorrast ei räägi ning ka Aleksandria Kirill (5. saj) on oma ehtsates tekstides teistele kirikuisadele sarnaselt väga vaoshoitud, tuues vaid välja, et õigete hinged lähevad koheselt „Jumala kätte”, samas kui kurjad saavad juba eos kogeda neid ees ootavat karistust. 7. sajandil elanud autoriteetse Siinai kloostrilüema Anastaasi ehtsatest kirjutistest leiame esmalt üldse manitsuse mitte anda järele patusele uudishimule teada saada asju surmajärgsest olukorrast, millest Pühakirjas ei räägita. Ning ühe kasina viite vahepealsele ootavale olukorrale, kus patuste hinged on uinuvus ja teadvusetas seisundis, samas kui õndsate omad naudivad aktiivselt Jumala õnnistust.

Esimene mitte-pseudograafiline tekst, mis Antoniuse ilmutuse põhjal on tollimajade teooriat edasi arendanud, on aga pärit 6. sajandi lõpust: Siimeon Sambapühaku „22. jutlus”, kus Siimeon saab nägemuse patuste hingede väga raskest surmajärgsest teekonnast läbi erinevaid patte esindavate tollimajade ja hingede pärast vaidlevate tolliametnike. Siimeoni tollimajade teoloogiat jätkab ja arendab edasi ka tema õpilase Neapolise piiskop Leonti „Johannes Armulise elulugu” (7. saj).

Võime seega selgelt tõdeda, et vaatamata varasematele korrapäratutele viidetele, saab tollimajade teooria alguse alles 6.–7. sajandil, saavutades on detailsuse tipu 9.–10. sajandil, mille parimaks näiteks on juba mainitud „Vassiili Noorema elulugu”. Tollimajadest jätkatakse kirjutamist ka veel 10.–11. sajandil, mil antakse välja sellised teosed nagu „Anastasia ilmutus”, „Kosma ilmutus”, „Trifoni elulugu” jne.

Samas aga, nagu lugeja ehk juba tähele paneb, on pea kõik 6.–11. sajandi tollimajadele viitavad tekstid suuresti tundmatute isikute kirjutatud pseudograafilised tekstid või teoloogiliselt väheoluliste isikute kirjutatud tekstid. Kuigi Siimeon on siin ehk kõige tuntum, teame ka tema eluloost, et tegemist oli siiski väga vastuolulise isikuga, kelle nägemusi seati juba tema eluajal kahtluse alla.

Siit on juurdunud teooria, mille alusel sai tollimajade idee ja selle edasiarendamine populaarseks just kiriku ääremail seisvate rühmituste ning opositsionääride seas, kus peamine autoriteet põhines nägemustel ja isiklikel kogemustel. Taoline teoloogia oli populaarne teatud kloostrikogukondade ja ka lihtrahva seas, kelle arusaamadesse suhtusid tihti skeptiliselt haritud kiriklik ja kloostriliit. See on ka põhjus, miks 7.–10. sajandi jooksul, mil tollimajade teooria juba selgelt välja arenenud oli, ei maini seda kiriklikku eliiti kuuluvad pühad Johannes Redelikirjutaja (6.–7. saj), Siinai Anastaasi (7. saj), Damaskuse Johannes (7.–8. saj), Kreetas Andreas (7.–8. saj), Studiuse Teodor (9. saj) ega Konstantinoopoli Footi (9.–10. saj). Johannes Redelikirjutaja annab teada aga ühest hoopis omapärasest traditsioonist, kus vaidlus deemonitega toimub üldse surivoodil askeedi enda poolt: Vanake Stefan langes surivoodil ekstaasi ning hakkas vastu vaidlema kurivaimudele, kes tema vooruseid ja patukahetsusi kahtluse alla seadsid. Sarnaselt juba mainitud Anastaasile, manitseb ka Kreetas Andreas oma „21. jutluses” mitte liigselt huvituma surmajärgse olukorra üksikasjadest, tuues välja vanateamentliku arusaama, mille alusel ei liigu vaheetapis hinged üldse üles, vaid kõigile saab osaks maa-aluse surmavalla (šeol) pimedus. Kuulus Konstantinoopoli kloostrilülem Studiuse Teodor toob oma „Väikeses katekismuses” aga välja, et mingit pimedat kohta pärast surma ei ole, õigete (munkade) hinged lähevad siiski kohe Jumala kätte ning pärast surma ärgatakse sisult kohe viimsel kohtupäeval ja ihude ülestõusmisele

(vahepealne etapp tundub sarnaselt Johannes Kuldsuule üldse ära jäävat).

Damaskuse Johannese õpetuse järgi liiguvad pärast surma kõik hinged vahepealse etappi, kus õiged on Jumala valguses, oodates oma igatsuse peatset realiseerumist (Jumalaga kokkusaamist), samas kui patused saavad tunda oma rahuldamata iha leeki. Siit ilmast lahkudes pole oluline meie pattude nimekirj, vaid üldine meelearanduslik hinge seisund, milles me siit ilmast lahkume. Pattukahetseva röövli eeskujul toob Damaskuslane välja, et see, kes on terve elu elanud patuseisundis, kuid kahetseb enne surma, pärib taevariigi ning ühtegi tema pattu ei võeta arvesse; see, kes on terve elu elanud vooruse ja meelearanduse seisundis, kuid langeb patu seisundisse hetk enne surma, pärib põrgu ning ühtegi tema heategu ei võeta arvesse. Taolist hinge psühholoogilise seisundi surmajärgset ülekandumise ja kinnitumise teooriat nägime juba Vassiili Suure ning Grigoori Teoloogi mõtetes, kuid populaarseks muudab selle hoopis püha Gaza Dorotei (5. saj).

Kuigi kirikuisade teostes kipuvad detailid kohati varieeruma, tundub läbi ajastute domineerivat arusaam, kus surmajärgsele ootale liigub hing koheselt. Selle vähespekulatiivse teooria raiub kivisse aga 7.–8. saj kirjutatud „Küsimused valitseja Antiochusele”, mis on küll ebakorrektselt omistatud Anastaasi Suurele, kuid mil oli siiski kirikus suur autoriteet. Põhinedes just sellel autoriteetsel tekstil kinnitab ka püha Footi Suur (9. saj), et pärast surma lähevad õigete hinged kohe paradiisi ning patuste omad surmavalda, jäädes seal ette aimama oma tulevast ülestõusmise olukorda.

Ka 2. aastatuhande alguses jääb tollimajade teooria kiriku peavoolust välja. 11. sajandi väljapaistva Konstantinoopoli teoloogi ja munga Nikita Stetatuse arust pole mõtet arutleda hinge vahepealses etapis toimuva kohtupidamise üle inglite või deemonite poolt, kuna pärast surma jätkub inimese mai-

ses elus saavutatud vaimne olukord, vastavalt kas siis surmavallas koos deemonite ja saatanaga või siis Kolmainu Jumalas koos inglitega. Evergetise kloostri rajaja Paulus (11. saj), kes teeb kogumiku erinevatest kloostrielule olulistest kirjutistest, lisab sinna küll tekstid, kus on välja toodud hinge hirmuäratav surmajärgne teekond ning ka kohtumised süüdistavate deemonitega („Antooni elulugu”, „Pahhoomi elulugu”), kuid jätab välja kõik tollimajadega seotud tekstid (k.a „Vassiili Noorema eluloo”). Sama suhtumine jätkub ka 12. sajandil, mil oluline Konstantinopoli ametnik ja teoloog Miikael Glykas, kes, üritades kokku koguda erinevaid arusaamu surmajärgsest olukorrast, mainib küll Vassiili Suure ning Maksim Usutunnistaja viiteid hinge surmajärgsest kohtumisest teda süüdistavate ja endale nõudvate kurivaimudega (või saatanaga), kuid vaikib täielikult spekulatiivsetest tollimajadele viitavatest tekstidest. Nagu tähelepanelik lugeja siinpuhul märkab, piirdub Glykas selgelt vaid autoriteetsete kirikuisadega, jättes välja pseudograafilised ja liigsest spekulatiivsusest kubisevad tollimajade tekstid ning huvitaval kombel ka Antooni Suure ilmutuse. Kuigi Evergetise Paulus ja Miikael Glykas saavad veel endale lubada autoriteetsete isade napolisõnalsi viiteid õhus hingi piiravatele ja nende üle osalist kohut mõistvatele kurjadele vaimudele, hakkavad ka need arusaamad alates 13. sajandist idakirikus aina rohkem käibelt kaduma ning 15. sajandil elanud püha Tessaloonika Siimeoni ajaks on need vajunud juba et pea täielikult unustusse.

Õigeusu seisukoha sõnastamine

Põhjuse selleks annab alates 1054. aasta kirikulõhest aina suuremaks paisunud konflikt

idakiriku ja läänekiriku teoloogide vahel, kellest viimased tulevad lisaks kõigele muule 12. sajandil välja ka purgatooriumi (puhastustule) õpetusega, mis kuulutatakse 1247. aasta Lyoni kirikukogul dogmaks. Vastavalt ladinlaste (lääne katoliiklaste) õpetusele liiguvad õigete hinged vahetult pärast surma taevariiki, kus nad saavad ihude ülestõusmist oodates juba täiel määral kogeda neile osaks saavaid hüvesid. Patuste hinged aga liiguvad põrgusse, kus juba enne viimset kohtupäeva saadakse täiel määral kätte eri sorti karistused ja piinad. Aga on olemas ka nn vahepealsed hinged, kes on sisuliselt õiged ja kelle patud on andeks antud, kuid kellel ei õnnestunud elu jooksul siiski kõiki oma patte ära pihtida. Tänu sellele on aga jäänud rahuldamata Jumala õiglustunne, mistõttu ei saa neid kohe taevariiki lubada, ning tuleb esmalt saata piinavasse puhastustulle, kus hinge pihtimata patud karistatud peavad saama.

Esimesed dokumenteeritud katoliiklaste ja õigeusklike vahelised väitlused purgatooriumi teemal leiavadki aset 13. sajandil. Neis vaidlustes aga näeme, kuidas õigeusklikud, kes küll tunnistavad, et neil puudub surmajärgse hinge saatuse selge õpetus, vastanduvad siiski puhastustulele, tuues lakooniliselt välja neile juba teada-tuntud arusaama, et surmajärgselt kinnistuvad hinged koheselt vaid kas surmavallas või siis paradiisis („Aabrahami süles”). Selle käigus hakkavad õigeusklikud aina rohkem vältima kõiksugu spekulatsioonide, k.a eelnevalt aktsepteeritud kirikuisade viiteid, kus hinge teekond paradiisi võiks toimuda läbi mingit sorti takistuste, läbikatumiste või raskuste. Täiesti mõeldamatu oleks olnud ka veel tollimajade kannatusi täis teekonna väljatoomine, kus samuti kõik pihtimata pa-

tud ette võetakse. Kõik see oleks olnud vesi katoliiklaste karistava purgatooriumi veskile. Lääne ja ida teoloogide vahelised väitlused saavad aga oma tipneva vormi 15. sajandil toimunud Ferrara-Firenze kirikukogul, kus purgatooriumile vastanduvad õigeusklikud on esmakordselt ajaloos kohustatud sõnastama oma seisukoha hinge surmajärgse saatuse kohta. Pühakirja ja kirikuisade argumentidele toetudes formuleeribki selle esmakordselt Efesose püha Markus:

1. Nii patused kui ka õiged liiguvad pärast surma koheselt vahepealsesse olukorda, kus nad jäävad ootama viimset kohtupäeval saavutavat karistusi (põrgut) või hüvesid (taevariiki). Katoliiklik seisukoht, et põrgu karistus ja taevariigi hüved on juba täielikult kätte saadud, ei ole korrektne.
2. Õiged on paradiisis (ja mitte veel taevariigis) koos Jumala ja inglitega, kus nende oma eestpalved saavad vajadusel mõjutada ka maapeal olevate elusid.
3. Patused kannatavad aga oma olukorra üle pimedas surmavallas (ja mitte veel põrgus), kus kurbuses, häbis ja meelehärmsis aimavad nad justkui kurjategijad ette neile peatselt osaks saavat kohtuniiku otsust. Surmavallas kogetud kannatus ja karistus pole aga väline (ei Jumala ega mingi tule poolt), vaid hinge enda sisemine olukord, mille põhjustavad Jumala armastusest loobumine, pattudesse kinni jäänud mälestused ning hirm eesootava ebakindluse ees.
4. Kõiki patte, nii väikeseid kui suuri, ei jõua ka õigete hinged elu jooksul ära pihtida. Nendest pattudest tekkinud kohatisest meeltesegadusest võib aga aidata vabaneda surmatunnil või ka surmaval-

las tekkinud kainestav kartus, kahetsus või piinav südametunnistus. Surmavallas aitavad ka kiriku eestpalved ning Jumala armastuse kogemine, kuid kindlasti mitte mõni väline juriidiline karistus.

Nagu juba näha võime, pole püha Markuse esitluses mitte ainult ühtegi viidet tollimajade teooriale, aga ka kogu loogika liigub sootuks teisel rajal. Kuigi Markus ja teisedki kirikukogu liikmed olid kindlasti teadlikud tollimajade teooriast, ei räägi keegi sellest mitte midagi. Ja seda selle tõttu, et antud teooria oli alati olnud õigeusu kirikus pigem teisejärguline spekulatsioon, mis juba uues olustikus oli liiga lähedane ka vihatud puhastustule õpetusele. Sellest annab tunnistust ka teoloog ja hilisem Konstantinopoli patriarh Gennaadi Scholarius (15. saj), kes toob välja, et katoliiku purgatooriumi õpetus ning tollimajade arusaam on olemuslikult väga sarnased. Kuid vaatamata Scholariuse poolehoidule tollimajade suhtes ei võtnud ka tema seda teooriat eriti tõsiselt, vaid vormis selle ümber ehtsaks õigeusu purgatooriumiks, kust ei lähe läbi ei õiged ega ka patused, vaid ainult kergete pattude tegijad, kes siis tollimajades oma pattudest vabanevad. Selliseid spekulatsioone õigeusklikud muidugi vastu ei võtnud ning jätkasid Efesose Markuse välja käidud seisukohtadega, millest annab tunnistust ka 1672. aastal toimunud kuulus Jeruusalemma kirikukogu.

Kuigi Bütsantsis ja kreekakeelses õigeusu maailmas tollimajade õpetus endale kiriku peavoolus poolehoidu ei suutnud leida, teeb ta seda lõpuks siiski 19. sajandi Venemaal, kuhu 17. sajandil jõuab Athose Püha Mäe kloostrikogukonnast „Vassiili Noorema eluloo” koopia.

Vaata, peigmees tuleb kesköösel...

Edessa metropoliit Joel

Üks kaunimaid ja kõnekamaid võrdlusi taevariiki kohta kasutab pulmade ja peigmehe sümbboolikat. Kristust võrreldakse peigmehega, taevariiki abielu ja pulmakojaga, iga inimese hinge aga pruudiga. Prohvet ütleb: „Nagu peigmees tunneb rõõmu pruudist, nõnda tunneb su Jumal rõõmu sinust” (Js 62:5).

Kõigist tähendamissõnadest puudutab seda teemat kõige enam võrdum kümnest neitsist, kes ootavad Issandat. Tegu on väga huvitava tähendamissõnaga.

„Vaata, peigmees tuleb kesköösel”, ütleb suure nädala esimese kolme päeva pealaul, „ja õnnis on sulane, keda Ta valvamas leiab, aga õnnetu on sulane, keda Ta laisklemas leiab. Katsu siis, mu hing, ennast une eest hoida, et sa surmale antud ja kuningriigist välja lükatud ei saaks. Ärka üles ja hüüa: Püha, püha, püha oled Sina, meie Jumal; Jumalasünnitaja palvete pärast heida armu meie peale!”

Kõigepealt ütleb see kirikulaul, et kõik, kes ootavad Peigmeest, on ihulikult puhtad – neitsid, mitte hoorad. Need on naisterahvad, kes on hoidnud oma au. Nad on kõlbeliselt käituvad inimesed. Kui me paneme selle kokku teise evangelisti räägituga, siis need on inimesed, kes on kuulutanud Kristuse nimel prohvetlikult, teinud terveks haigeid, kes on ajanud välja kurje vaimu. Aga hoolimata sellest ei pääse nad kõik sugugi taevariiki. Osa jäävad välja ning Issand nimetab neid ülekohtutegijateks ja ütleb neile need hirmsad sõnad: „Ma ei tea, kust te olete tulnud” (Lk 13:27).

Mispärast?

Sest paljud neist, kes ootavad Kristust, on tõesti neitsilikud, neil on mõningaid väliseid voorusi, välispidiseid saavutusi. Nende lamp on korraks süttinud, aga siis jälle kustunud. Neil on mõned välispidised head teod. Võib-olla on neil ka pisut inimarmastust. Kõige selle juures pole neis aga tõelist headust. Nad pole hoolitsenud selle eest, et tegelda oma sisemiste kirgedega, mille kurjad vaimud on neisse istutanud. Neil pole vaimulikku vahetegemisvõimet nägemaks seda, et nende südames pesitsevad roojased vaimud. Neil on osa pattudega, mis on peidus sügaval inimese vaimuliku olemuse keskmes, tema südames. Nad võitlevad kuradiga välise tegude abil, samas kui kurat troonib nende südames. Hinge puhastamiseks mustusest on vaja meelearanduse pisaraid ja alandlikkust. Kui keegi puhastab end meelearanduse kibedate pisaratega, asub temasse Püha Vaimu arm ja valgustab teda, nii et ta näeb Peigmeest Kolmainu Jumala valguses.

Need, kes jäävad pulmakojast välja, ei ole halvad inimesed. Kuid nad on vagatsejad, mitte jumalikustunud, armuga täidetud.

Vagatsemine on üks asi, vagadus teine. Vagatseja – ja nendest pole kirikus puudu – ootab Peigmeest välise tegudega. Neid kutsutakse kõlbelisteks inimesteks, sest nad hoiavad välist puhtust – võib-olla küll enam seepärast, et väline keskkond ei lase neil pattu teha. Nad ei varasta ja annavad koguni almust. Nende südames on ometi viha, ülbuse, isekus. Nad loodavad oma hea nime peale. Aga nad ei paranda meelt, sest kõik neis on ju niigi hästi. Just selliste inimeste vastu tõi Kristus esile tõlnerid ja hoorad, kes saavad enne neid Jumala riiki (vrd Mt 21:31), sest tõlnerid ja hoorad on tundnud patukahetsuspiina, on armastanud Jumalat ja Jumal on armastanud neid.

Üks tänapäeva munk Athoselt on öelnud järgmist: Mõni pahategija, patune, kes võitleb, valab südameverd ja näeb vaeva, et mitte teha kahtkümmet kuritegu, vaid kümme, on paremas vaimses olukorras kui see, kes arvab, et temaga on kõik korras, ega palu Jumala armu.

„Vaata, Peigmees tuleb...” ja need, kes lähivad pulma, on need, keda Issand korjab üles teedelt ja aegade äärest (vrd Lk 14:23). Need on need, kelle süda on murtud, kes on süüdanud armu lambi, mitte need, kes on jäänud magama, puhates oma heategude asemel.

Kristlikud voorused

Meie kui õigeusklike kristlaste eesmärk on elada puhast ja püha elu. Meie jaoks on olemas juhised, mis aitavad meil elada vooruslikku elu. Kui me keskendume sellele, mis on puhas ja püha, siis ei pea me pelgama, et Jumal kurvastab meie käitumise pärast. Jumalale on meelepärased pühad voorused, kuid patud, mis on nende vastandiks, eemaldavad meid Jumalast. Et meil oleks kergem, siis me võtame vastu pühi salasusi (sakramente), me palvetame, et saada nõu, me ümbritseme ennast inimestega, kes aitavad meid Jumalale lähemale jõuda.

Samas teab Jumal väga hästi, et mõnikord on raske kõiki juhiseid järgida ning Ta õpetab meid meelt parandama ja pihil käima, et saada patte andeks.

Voorustest piiblis:

Viimaks veel, vennad, mis iganes on tõene, mis auväärne, mis õige, mis puhas, mis armastusväärne, mis ülendav, ja kui miski on vooruslik ja kui miski on kiidetav, seda arvestage! (Fl 4:8)

Neid kuut asja vihkab Issand, jah, seitse on tema hingele jäledad: ülbed silmad, valelik keel, käed, mis valavad süütut verd, süda, mis sepitseb nurjatuid kavatsusi, jalad, mis kiiresti jooksevad kurja poole, valetunnistaja, kes väidab valet, ja see, kes külvab riidu vendade vahel. (Õp 6:16-19)

Библия о добродетели:

Наконец, братья мои, что только истинно, что честно, что справедливо, что чисто, что любезно, что достославно, что только добродетель и похвала, о том помышляйте (Послание к Филиппийцам 4:8)

Вот шесть, что ненавидит Господь, даже семь, что мерзость душе Его: глаза гордые, язык лживый и руки, проливающие кровь невинную, сердце, кующее злые замыслы, ноги, быстро бегущие к злодейству, лжесвидетель, наговаривающий ложь и сеющий раздор между братьями. (Притчи Соломона 6:16-19)

Христианские добродетели

Наша цель как православных христиан состоит в том, чтобы жить чистой и святой – добродетельной жизнью. Для того, чтобы помочь нам в этом, существуют особые правила. Если мы сосредоточимся на том, что чисто и свято, то не будем бояться опечалить Бога своим поведением. Богу угодны святые добродетели, тогда как противостоящие им грехи отдаляют нас от Бога. Для того, чтобы облегчить нам выполнение этой задачи, мы приобщаемся святых тайн, молимся, чтобы получить совет, окружаем себя людьми, помогающими нам приблизиться к Богу.

В то же время Бог знает, что порой нам бывает трудно следовать всем указаниям, и учит нас каяться и исповедоваться, чтобы получить прощение грехов.

Voorus	Selgitus	Patt	Selgitus
Kannatlikkus	Tasakaalukas käitumisviis ning rahulikkus raskustele vastu seismisel. Jääda rahulikuks on alati parim lahendus.	Kärsitus	Jumalasse mitte uskumine ja Temaga mitte arvestamine. Soov saada kõike kohe ja kiiresti.
Alandlikkus	Omakasupüüdmatu käitumine ja alati eelkõige teistele mõtlemine.	Uhkus	Ülbe käitumine ning end teistest paremaks pidamine.
Rahulolu	Rahulolu oma eluga ja kaasinimestesse sõbralikult ning mõistvalt suhtumine olenemata olukorrast	Kadedus	Meelehärm kellegi teise saavutuste, edu või varanduse pärast.
Kasinus	Tagasihoidlikult elamine.	Saamahimu	Pidev soov saada asju juurde, isegi kui neid tegelikult vaja pole.
Vooruslikkus	Hoida oma keha, vaim ja hing puhtana.	Rikutus	Roppustele mõtlemine.
Lahkus	Oma vajaduste ohverdamine, et aidata kedagi teist või talle midagi anda.	Ahnus	Soov saada kõik endale.
Usinus	Kõva töörügamine ning vastupidamine, kuni eesmärk on saavutatud.	Laiskus	Laisklemine ning ootamine, et teised teevad töö ära, ilma et ise ka panustaks.

Добродетель	Пояснение	Грех	Пояснение
Терпение	Уравновешенное поведение и спокойствие при преодолении трудностей. Сохранение спокойствия всегда будет лучшим решением.	Нетерпение	Неверие в Бога, нежелание с Ним считаться. Желание получить все быстро и сразу.
Смирение	Оставаться бескорыстным и всегда думать о других в первую очередь.	Гордость	Высокомерное поведение и вера в то, что ты лучше других.
Довольство	Быть довольным своей жизнью и относиться к другим дружелюбно и с пониманием независимо от ситуации.	Зависть	Не любить кого-то из-за вещей, которыми он обладает.
Скромность	Жить скромно.	Стяжательство	Желание иметь больше вещей, чем необходимо.
Добродетельность	Держать в чистоте свои тело, дух и душу.	Распущенность	Предаваться непристойным мыслям.
Доброта	Не считаться с собственными потребностями ради того, чтобы помочь ближнему, поделиться с ним чем-нибудь.	Жадность	Желание все заполучить для себя.
Прилежание	Работать усердно и не сдаваться, пока цель не будет достигнута.	Лень	Предаваться лени и надеяться на то, что кто-то другой сделает работу без вашего участия.

Palve: Ma tõstan oma silmad mägede poole, kust tuleb mulle abi? Abi tuleb mulle Issanda käest, kes on teinud taeva ja maa. (Psalm 121:1-2)

Молитва: Возвожу очи мои к горам, откуда придет помощь моя. Помощь моя от Господа, сотворившего небо и землю. (Псалтырь 121:1-2)

Ülesanne: Vali üks voorustest ning joonista sellest pilt.

Задание: выбери одну из добродетелей и изобрази ее на рисунке.

Varjust valgusse

Ülempreester Mattias Palli

Paastuaeg hakkab juba jõudma lõpu poole. Paast, nagu keegi vaimulik kirjamees on tabavalt öelnud, on täis „helget kurvameelsust”. See on patukahetsuse ja enesepiiramise aeg, aeg, mil me enam kui muul ajal astume teatud mõttes Vana Testamendi olukorda, Kristuse ja Tema toodava pääste ootusse. Üks suure paastu olulisem mõte on vaadata enese sisemust, nagu ta on, tõdeda, et hoolimata sellest, et oleme ristitud, salvitud ja Kristuse vastu võtnud, on meis tugev – ja oh kui tugev! – „vana inimene” oma isekuse, poolikuse ja tühisusega. Suure paastu kujunemisloos on üheks lähtekohaks usuõppijate ettevalmistamine ristimiseks, mida toimetati suurel laupäeval. Selle alged on näha juba u aastast 100 pKr pärinevas „Kaheteistkümne apostli õpetuses”. Paastu 3. nädalast ennepühitsetud andide liturgial loetavad palved „valgustusele (=ristimisele) tulijate eest” on samuti näide paastust kui ettevalmistusest ristimiseks. Niisiis astume korraks tinglikult aega, mil alles valmistume uue elu valgust vastu võtma.

Nõnda on paast – ja seda mitte ainult aineline poole, toidu ja lõbustuste piiramise mõttes, vaid ennekõike just vaimse õhkkonna mõttes – justnimelt aeg tõsiste asjade üle mõtisklemiseks. Kuid kas pole seda juba niigi küll? Kas pole meie elu täis muresid, hirme ja pingeid, millest parem mitte mõelda? Kas pole usu eesmärk meile nendes kasvõi ajutist lohutust ja unustust pakkuda? Seda eriti veel praegu, kui lisaks tavapärastele muredele laiub kuski taga veel must vari: juba üle aasta kestnud Venemaa jõhkra sõja õudus Ukrainas, ja kartus, et see võib meilegi kätte jõuda. Pealekauba veel majanduslangus ning muud üleilmsed ja kohalikud probleemid.

Mured ei kao meie maapealsest elust päriselt kunagi. Kuid igale asjale võib vaadata

mitut moodi. Üldised ja isiklikud mured võivad painata meid, suruda meid üha enam maadliki, „näidata olukorda väljapääsmatu ja lahendamatu. See on maine, puhtilmalik vaatenurk, mis aga tungib lootust lämmatades ka ristiinimese südamesse selle „vana inimese” tõttu, kes meis ikka ja jälle pead tõstab. Lihtsalt ja iseenesest ei saa suurem osa meist oma muredest mööda vaadata või neid unustada. Kuid me võime püüda kista end lahti „ristimata” vaatenurgast maailma ja oma elu hädadele ning omandada teise vaatenurga.

Suur paast on ettevalmistus kannatusnädalaks. Sel nädalal me elame palves läbi lihaks saanud Jumala Sõna teotamise, piinamise ja surmamise. Üks pühast Kolmainust jagas inimeste tavalist elu, kui patt välja arvata, ning läks lõpuks noores täiseas vastu ristile, valudele ja teotavale hukkamisele. Vahel võib meil targata mõte, et mis see Tema kannatamine ja ristisurm ikka ära polnud: Ta oli ju ka Jumal ning teadis, et tõuseb paari päeva pärast surnuist üles. Sellised mõtted on inimestele varemgi pähe tulnud. Juba varases kristluses kerkis nn doketismi eksiõpetus ehk arvamus, et Kristuse kannatamine – või kogu tema inimeseks saamine – oli näivus, midagi ebatõelist. Ka koraan, islami pühakiri, jagab kannatusloo kohta sarnast arusaama (suura 4, salm 157). Ühel või teisel moel segab kahtlemine Kristuse kannatuste tõelisuses – olgu füüsilises või psühholoogilises mõttes – meil mõistmast Tema tegevuse mõtet maa peal. Et näha, kui ekslik on niimoodi mõelda, piisab, kui loeme evangeeliumist tähelepanelikult meie Issanda kannatuslugu. Ketsemani aias Ta ju palus, et „see karikas” Temast mööda läheks. Ristil hüüdis Ta: „Mu Jumal, mu Jumal, miks Sa mu maha jätsid?” (Mt 27:46 ja paralleelid). Tema surmahirm ning ihulik ja hingeline kannatus olid vägagi tõelised. Tema lihaks saamine polnud kuidagi pinnapealne, näilik: Ta oli tõeline Jumal ja sai tõeliseks inimeseks. Mitte Jumal, kes oleks kasutanud inimkesta, meie loomust kui maski. Ta elas

meie vaevad ja valud ka tegelikult läbi: muidu oleks nii kannatuslugu, aga ka sellele järgnev ülestõusmine ainult mingi odav näitemäng. Kuid miski pole tõest kaugemal: see oli täielik surma maitsmine inimesena, kuid samas ka täielik võit surma üle Jumalana.

Elades paastuajas ja valmistudes nendeks nädalateks oma kirikuaastas, mil me neid sündmusi liturgiliselt mälestame, võime juba nüüd hakata oma palveelus otsekui sisenema Kristuse kannatuste, surma ja ülestõusmise salatusse. Oma väikesel ja puudulikul moel võime eneses kujutada neid suuri ja päästavaid sündmusi. Kuid seda mitte eeskätt ajaloolise tegelikkuse meenutamise või dramaatilise kujutamise näol. Kannatus, mille Issand Jeesus enese peale võttis, puudutab iga inimest, igaüht, kes on elanud ajal pärast Tema ristisurma ja ülestõusmist ning isegi igaüht, kes on elanud enne neid. Iseäranis puudutab see aga neid, kes on Tema salasusliku ihu, püha Koguduse liikmed. Me ju oleme ristitud Tema surmase ja tõusnud koos Tema surnust üles. Me võtame osa Tema kannatanud, „murtud” ihust, mis on samas Tema ülestõusnud, uuenenud ihu, sest leiva-veini muutumine ongi seotud sureliku ülemineku-ga surematusse. „Vaata, ma teen kõik uueks!” (Ilm 21:5). See, mida me paasaõöl laulame ja hõiskame, pole pelgalt mingi vanaaegse sündmuse meenutamine; veel vähem on see inimliku igatsuse väljendus kui meelepete ja tühisõnaline lohutus selle maailma murede ja hirmude leevendamiseks. Vastupidi, see on ühtaegu igati tõene – „tõesti, Kristus on üles tõusnud!” – kui ka igati ajakohane, puudutab üheskoos meid kõiki, kes me oleme Kristusega ühendatud, aga ka igaüht meist eraldi.

Peamiselt tähenduselt ja eesmärgilt on suur paast niisiis teekond, mis kujutab ja ühendab meid Kristuse kannatuste ja surma kaudu Tema ülestõusmisega. Paastumine laiemas mõttes, mitte ainult toitumisreeglitest kinnipidamine (mis on iseenesest vägagi tarvilik),

on üks viis, üks abinõu süveneda patu, kannatuse ja surelikkuse olemusse. Me kõik kannatame ühel või teisel moel, me kõik oleme patused, me kõik oleme surelikud. Aga nende seikade tunnetamine oma vaimus ihulik-hingelise kasinuse ja palveelu kaudu aitab liikuda teistsuguse arusaamani nende tähendusest. Selle kaudu omakorda mõistame, mida tähendab lihaks saanud Jumala Sõna enese läbimine kogu inimlikust viletsusest, Tema võit patu, valu ja surma üle ning Tema toodud pääsemine, uus elu, mis hauast koidab.

Kui me jääme ka paastuajal maailma ja enda hädasid vaid väliselt vaatlema, veel enam ahastama kurjuse ja hädade üle maailmas ja omaenese elus, pole kurbus ja masendus kaugel. Paastuaja ja üldisemalt vaimuliku elu üks olulisem siht on nimelt hakata vaatama asjadele uue pilguga – mitte hädadest mööda vaadates, vaid just nende peale vaadates, kuid seda Kristuse pääste võtmes. See uus pilk lubab näha, et kannatustele ja surmale järgneb ülestõusmine, õigemini on ülestõusmise ja elu võidu vägi juba peidus keset maailma vaevasid otsekui õis pungas. Pimedas orus käimisele järgneb mäenõlv, kus võime valguses näha tootatud maa ilu. Tõsi, täielikult ja lõplikult saab see kõik usklikele osaks alles tulevas elus, „uues taevast ja uuel maal”. Ent Kristuses on see uus maailm juba otsekui sisse murdnud meie kaduvasse tegelikkusse, otsekui valguskiir paistaks meie surma varju orgu.

Nii et paastuaja kurvameelsusega liitub helgus. Ülestõusmine ja uus elu pole ju kuhugi kadunud, need on Jumala tõsikindlad annid. Elades suures paastus pisut aega otsekui ootuse ajas enne Kristust, meeleparanduses ja patutunnistuses, ei saa me kunagi unustada seda „õnnistusetoojat ja valget ööd”, mil elu hauast tõusis ja mis tuletab meile ette meelde „kuningriigi loojumatut päeva”.

suhe Kristuse isikuga, nii et ka meil oleks võimalik saada osa Kristuse eripäradest, kelles olid ühendatud nii jumalik kui inimlik ja kes need kokku tõi.

Kust võiks alustada kristlasest algaja psühholoogiahuviline?

Kristlane, kes tahaks rohkem teada, kuidas psühholoogiat võiks kasutada kirikus, peab kõigepealt väga hästi tundma ja teadma oma usku, Uut Testamenti, kogu pühakirja. Kui see alus on olemas, siis arvan, et pole tal probleemi õppida juurde teadmisi psühholoogia valdkonnast. Aga kuna psühholoogilised põhimõtted on sisenenud ka uusvaimsusse, siis peab olema ettevaatlik, et tegemist pole psühholoogilise mõttega uusvaimsuse vormis, mis on juba teistsugune religioossus ja mõjutaja.

Tasub olla ettevaatlik kõigi eneseabi ja enesearenduse teemaliste teoste suhtes. Teisisõnu: peaksime ette võtma teoseid, mida võib pidada tõsiseltvõetavaks psühholoogiaks ja vältima neid, mis tunduvad küll psühholoo-

Õigeusu vaimsus ja psühholoogia

Jaauarist õpetas EAÕK Teoloogilise Instituudi üliõpilasi ja vabakuulajaid isa Vasileios Thermos Kreekast. Isa Vasileios seletas Pereraadio Ortodoksia saatel jaoks, miks see nii on. Tõlkis jooksvalt Tauri Tõlpt, siinse kirjaliku teksti on toimetanud Piret Riim.

Kuidas suhestuvad omavahel vana ja väärakas õigeusu vaimsus ning tänapäevane teadus nagu psühholoogia?

Õigeusu kiriku rikas, 20 sajandit vana pärimus ei takista tal olemast dialoogis moodsa teadmisega. Nii oli ka minevikus: juba suured, 4.–5. sajandi kirikuised olid dialoogis oma ajastu filosoofidega. Nad väljendasid oma arusaamu ja tõde Jumalast viisil, mis oli arusaadav tolle aja keelele ja mõtteviisile. Samal viisil on võimalik jumalikkude tõde edasi anda ka tänapäeval, aga nüüdseks kõneviisiks on psühholoogia.

Kuna tänase inimese kõneviis on psühholoogiline kõneviis, siis üritame hoida teatud tasakaalu ja ühelt poolt sellele vastata, mõista psühholoogilist keelt ja selles keeles rääkida, aga teiselt poolt näidata, et on olemas midagi, mis on palju kõrgemal psühholoogiast ja psühhiaatriast, keelest ja maailmast, mida psühholoogia väljendab.

Tuleb arvestada, et selliste inimestena, nagu me oleme psühholoogiliselt, astume me ka suhtesse Jumalaga. See mõjutab ka seda, kui-

das me oma usus elame. Vastavalt on ka meie usu elu kas terve, tervislik või halb, haiglane usklikkus.

Milline on uusvaimsuse, psühholoogia ja õigeusu suhe?

Uusvaimsus, mis on levinud kõikjal lääne ühiskonnas, on moodsa inimese katse leida vastuseid oma eksistentsiaalsetele küsimustele, aga ilma religioonita. Minu meelest on uusvaimsus lihtsustatud vastus meie eksistentsiaalsetele võitlustele. Uusvaimsus asetab keskpunkti psühholoogilise kogemuse ja usub, et me kõik oleme universumi või universaalse olemuse osad. Selles universumi supis kaob aga tihti ära ainulaadne inimisik ja lõpuks ka Jumal kui isik. Uusvaimsus väljub kohtumisest Jumala isiku ja inimisiku vahel.

Tuleb mõista, et kahe isiku kohtumine ja suhe on alati keeruline. Selle suhte nimel tuleb vaeva näha. Kristliku kiriku eesmärk pole ju teenida inimese rahvuslikku identiteeti ega tagada inimese head ja õiget käitumist. Kristluse eesmärk on luua inimisiku hea ja terve

gelist laadi, aga mis lõpuks muudavad inimese veelgi enesekesksemaks, veelgi suuremaks individualistik.

Peame arvestama oma ajastut, mida nime-tame postmodernismiks, kus üleliia rõhutatakse inimese isikut, nii et sellest vormub egotsentrilisus. Psühholoogiale sellisel kujul

lähenedes ei saavutata mitte küpsus, vaid just ebaküpsus, sest toimub väga suur ego külge klammerdumine, mida poolpsühholoogilised enesearenguga tegelevad teosed meile pakuvad. Tõsiseltvõetav psühholoogia aitab seevastu alati jõuda küpse inimeseni, isiku küpsuseni, annab võimaluse armastada ja andestada, annab võimaluse olla alandlik.

Kreekas tegutseb peale isa Vasileiose veel viis preestrit, kes on lisaks kas psühholoogid või psühhiaatrid. Kõrgkoolides, kus valmistatakse ette vaimulikke ja teolooge, õpivad psühholoogiat kõik. Samuti ringleb ühiskonnas hulgaliselt raamatuid, kus arutatakse kristliku kiriku, teoloogia ja moodsa psühholoogia kokkupuutekohtade üle. Ilmub selleteemaline ajakiri, kor-

raldatakse konverentse. Isa Vasileios lisab, muie silmanurgas: „Juba vanadel kreeklastel oli suur huvi rääkida kõikvõimalikel teemadel, mis nende linnriiki puudutasid. Meil on ka see eelis, et Uus Testament ja suur osa kirikuisade tekste on kirjutatud meie keeles.”

Jumala lähedal olemist harjutades

Vestlus isa Damaskinos Olkinuoraga

Piret Riim

Märtsis pidas EAÕK teoloogilises instituudis askeetika loenguid isa Damaskinos Olkinuora, soomlasest munkpreester Ksenofonti kloostri Athosel, kes on ühtlasi süstemaatilise teoloogia ja patristika õppejõud Ida-Soome Ülikoolis, kus õpetab veel liturgilist kreeka keelt ja õigeuskiriku muusikaaineid.

Pandeemia ajal otsustas isa Damaskinos õppida selgeks veel ühe keele – eesti keele –, lisaks varasematele prantsuse, saksa, inglise, kreeka, rootsi, gruusia, ladina, kopti, süüria ja vene keelele: Leidsin Soome Tuglase seltsi veebikursuse, aga eesti keel tundus mulle eelmistest raskem, sest on soome keelele nii lähedane! Praegu on harjutamiseks pooleli raamat apteeker Melchiorist ja keeleoskus paraneb ka iga Eestis käiguga. Õpetan siiski veel inglise keeles, sest ma ei oska hästi eesti teoloogilist sõnavara.

Arutame, et eesti teoloogilist õigeusu sõnavara ei saagi hästi tunda, kuna see pole kuigi välja kujunenud. Soomes, kus õigeuskirik on riigikirik, on rohkem usulist kirjandust, õigeusklike perede koolilapsed käivad õigeusu tundides ning ülikooliski on ortodoksikiriku õppeprogramm.

Askeetika loengutes otsisime hoolega vasteid ingliskeelsetele sõnadele, aga rahvas räägib akadeemikutega võrreldes veelgi isemoodi. Isa Damaskinos rõhutab, et keeleküsimus on oluline: Keel mõjutab teoloogiat. Meie kloostri iguumen ütleb tihti, et kreeka keel on Jumala keel. Loomulikult ei tähenda see, et Jumal räägib kreeka keelt – Jumal räägib kõiki keeli –, vaid meie varakristlik teoloogia loodi kreeka keelega. Minagi pean oma kõige paremaks teoloogiliseks hariduseks hoopis kreeka filoloogi. Kes tahab õppida askeetikat, see lihtsalt

peab lugema kreeka-, aga ka süüria- ja koptikeelseid tekste alates 4. sajandist.

Loomulikult me uurime teoloogia ja filoloogia teaduskondades neid tekste akadeemiliselt, aga nende tõeliseks mõistmiseks peab inimene neid kogema. Mul on nii mungana kui ka teadlasena selleks hea positsioon. Ma ei taha sellega öelda, et olen vaimuelus juba täiuslik, vaid et saan õppida praktiliselt väga kogenud munkadelt pühäl Athose mäel. Leian, et Piibli ja kreeka teoloogiliste tekstide tõlkimine on siiski kahjuks võimatu.

Võtame näiteks kreekakeelse sõna *pathos*, mis tähendab muutumist, hingejõudu, himu, kirge, kannatust, passiivset tegevust jne. Kreeka keeles on nende kõigi jaoks üks sõna! Kui me ütleme, et Jumal on *apathis* ehk Jumalal ei ole *pathos*t, siis tähendab see, et Jumal ei muutu, ei kannata, ta pole passiivne jne. Meie puhul tähendab see, et kui meil on himu, siis on meil ka kannatus, sest meil on *pathos*, mis tähendab mõlemat, ja igatsus maiste naudingute järele tähendab kannatust inimese elus. See on teoloogiline sõnamäng, mis teistes keeltes ei tööta.

Ka eesti ja soome keeles on huvitav sõnamäng, mis puudutab sõnu 'kannatus' ja 'kannatlikkus', *kärsimys* ja *kärsivällisyys*. Kloostri vaimsuses ütleme tihti, et kannatlikkus on kõige parem voorus, millega saab üle kõigist probleemidest. Loomulikult teeb kannatlikkus haiget, see pole lihtne! Kannatlikkus on teisisõnu kannatus, ja sellist etümoloogiat kreeka keeles pole. Seal tähendab kannatlikkus ootamist, mis on muidugi ka hea.

Kui loengutes hakkas pea teoloogilistest väljenditest juba veidi suitsema, ilmus ekraanile ka kirikulaulu salme, mis mõjusid kui palsam hingele. Õppejõud seletab:

Hümnid ja laulud on ka Kreekas pigem kõnekeeles, millest tavalisel inimesel on lihtne aru saada. Nii mõnedki dogmaatika või askeetika tekstid on seevastu väga keerulises keeles, mistõttu on õigeusu laulud, hümnid ja palved meie teoloogia kõige tähtsam allikas.

Mungast teadlane tunnistab, et mõtleb ühtaegu nii palveliselt kui ka akadeemiliselt:

Väga tihti mõtlen ka kirikus liturgiat kuulates teoloogiale – eriti kreeka keeles, Athose mäel. Pean tunnistama, et akadeemiline teoloogia on mullegi mõnikord raske, sest akadeemilises maailmas esineb inimeste vahel palju probleeme, see on raske maailm. Aga me peame elama ka seal! Ja samas on ülikool üks võimalik tee Jumala juurde minemiseks või Jumala lähedal olemiseks.

Lääne teoloogias mõeldakse, et ülikooli teoloogia ja kiriku teoloogia on eri asjad, aga ida

teoloogias me nii ei mõtle. Meil on teoloogia üks ja sama ning kui keegi tahab seda õppida, peab ta elama askeedina. Askeetika on õigeuskirikus väga tähtis vaimuliku elu osa. Kuigi lääne kirikus ei ole see nii tähtis, kutsub ka Soomes just askees inimesi õigeuskirikusse, näiteks karismaatilise liikumisest ja uusvaimsusest. Miks? Sest askeetika pole õigeusu teoloogias mitte ainult kasulik või kohustuslik, vaid vältimatu!

Me saame teha kristlastena vabalt, mida tahame, aga meie jaoks on oluline teha midagi, mis toob meid Jumalale lähemale. Askeetika on täpselt selline! Sõna tuleb kreeka keelest ja tähendab 'harjutamist'. Algselt seostus see sportiga. Me harjutame Jumala lähedal olemist.

Inimestena oleme nii keha kui ka hing, mis on loodud üheskoos. Seepärast peab askees olema nii vaimulik kui ka kehaline. Hinge parandamine on võimatu ilma keha parandamata. Praegu on meil kirikus suur paast ehk aeg, mil alustame oma kristlikku elu uuesti. Õpime igal aastal uuesti kõiki paastu aspekte. Kõigepealt tähendab paast toidust loobumist, kuigi tänapäeval rõhutavad mõned näiteks sotsiaalmeedia paastu. Ka see on hea, aga alustama peame praktilistest tegevustest, nagu toidust loobumine, füüsiline vaevanägemine, palved, kummardused jne. Nõnda me unustame ennast ja hakkame tähelepanu pöörama teistele meie ümber, mis on väga tähtis. Alles seejärel saame õppida kristliku elu olulisi aspekte, nagu ligimesearmastus, vaikimine, allaheitlikkus.

Askeesi eesmärk on inimese mõistuspärasus. Mõistus peab alati kontrollima kõiki meie tegusid, me ei tohi teha midagi arusaamatut. Aga ka see pole veel lõppsiht, vaid alles mõistuspärastena saame me alustada vaimulikku elu, mis tähendab, et kuuleme Jumala häält ja võime järgida Tema kāske.

Teisalt mõtleme õigeusu teoloogias, et kuigi meie elu peab olema mõistuse kontrolli all, pole usk Jumalasse ainult ratsionaalne protsess. Usk pole ainult otsus, kuigi me peame tahtma Jumalaga elada. Meie hinges tegutsevad paljud jõud ja me peame juhtima need õigetes suundadesse oma vaimulikus elus. Suund on tegelikult üks – Jumal ise. Me ei saa mõelda, et Jumal on ainult meie mõtetes ega paista välja muudel elualadel. Seepärast me sööme Jumala auks – see on paastu sõnum! – ja magame Jumala auks ja laulame Jumala auks, lühidalt – elame Jumala auks. See on tõeline askees!

Tahaksin tõsta ka esile, et askees pole kunagi murelik või ebameeldiv. Askees on tegelikult meie tõeline, paradiislik elu. Ütleme õigeusu-

kirikus tihti, et munkade eluviis on inglite eluviis, sest inglid elavad askeetlikku elu: näiteks ei söö kunagi, ei maga kunagi. Üks meie aja suuremaid pühakuid, püha Athose mäe Paisios ütles, et tõelise askeetliku elu märk on rõõm. Esimest korda Athosel jättis mulle sügava mulje kõigi isade naeratus. Mõtle sin, et see koht peab olema eriline, sest siin on nii palju õnnelikke inimesi. Ütlesin seda ühele mungale, kes vastas: „Aga kas tead, kui palju pisaraid ja vaeva läks meil selle naeratu-se saavutamiseks?” Nüüd ma tean seda, sest olen ise olnud munk kaheksa aastat. Aga see eluviis on väga ilus.

Isa Damaskinos pärineb luterlaste perest, kus käidi peamiselt jõulukirikus. Juba poisina meeldis talle vaimsus ja raamatute lugemine, ka ida religioonide kohta. Lääne kirikus ei osatud tema meelest palvetada:

Palved tundusid banaalsed, nagu räägiks mõne sõbraga. Kui läksin esimest korda õigeuskirikusse, sain aru: nad oskavad palvetada! Just selline jumalateenistus mulle väga meeldis.

Õigeusklikuks sai ta 18-aastaselt ja 19-aastaselt käis esimest korda Athosel.

Munkpreester on sotsiaalmeedia kaudu kutsunud eestlasi endale Soome külla, oma lapsepõlvkodusse Lintuvuoris (eesti k Linnunmägi) Hämeenlinna lähedal, kuhu ta naasis kloostri loal kolm aastat tagasi. Koht on metsa sees, elumaja, lilleaia ja väikese karjala stiilis palkkabeli ehk tsässonaga, mis toodi kohale Tampere lähedalt Oriveelt. Ikoonid on Ksenofontose kloostri, kus need maalis isa Damaskinose sõnul üks maailma parimaid ikoonikunstnikke, isa Luukas. Suvel käib seal palju külalisi ja heameelega on oodatud ka tulijad Eestist. Enne peab siiski välja uurima, näiteks veebilehe www.lintuvuori.fi kaudu, kas isa ise viibib Soomes.

Isa Damaskinos leiab:

Kloostrielu on kristliku elu süda. Õigeusu teoloogias leitakse, et kirik vajab kloostreid, ja loodan, et ka Eestis oleks kunagi tugev kloostrielu. Selleks on kõigepealt vaja kedagi, kes tahab mungaks saada. Paljud ehk arvavad, et kloostrielu on väga müstiline eluviis, aga see ei ole nii. Oleme normaalsed inimesed, ei pea isegi teoloogiat tundma. Kui keegi armastab Jumalat ja kirikut, siis sellest piisab. Samas ei ole kloostri- mine kuigi ratsionaalne protsess. Näiteks mulle meeldis Athose mägi kohe, ja oligi kõik.

Isa Damaskinosel poleks midagi selle vastu, kui mõni eestlane tunneks sama Lintuvuoril ja tahakski jääda sinna.

Vestelnud Piret Riim

Lugu põhineb märtsis 2023 Tallinnas Pere-raadio sarjale „Ortodoksia” antud intervjuul.

Kirikulaul Eestis

Piiskop Herman (Aav)

Evangeelium räägib, et Jeesuse Kristuse sünniõl laulis ingliskoor taeva avaruses kiidulaulu, mida karjased kuulsid: „Au olgu Jumalale kõrges...”

Arvatavasti kuulus laul vaimolendide püsivate ja olemuslike omaduste hulka. Mitte ainult kõrgemad vaimud – inglid –, vaid ka sellised vaimud, kes veel rüütatud inimkujusse, omavad seda imelist oskust.

Laul, nagu muudki inimese vaimse elu omadused, on loomulik vajadus. Kohtame laulu ka kõige algelisemal arengutasemel rahvaste juures. Inimmõistuse ja tsivilisatsiooni arengu tulemusena areneb ka laulu tehniline külg.

Lauldes väljendab inimene oma tundeid. Mil tema laul on rõõmus, mil kurb, oleneb tundeist, mis teda hetkel on vallanud. Lauluga hoitakse kõrgel rahvaste isamaalist meelt, laulu mõjul süttivad revolutsioonilised kired, lauluga ülistatakse suurt Jumalat ja laulu abil valavad paljud kannatavad hinged, lootes abi jumaliku Püha Vaimu kinnitavast ja elustavast jõust, oma tunded Issanda ette.

Kristlikus kirikus on laul olnud kasutuses Jeesuse Kristuse ajast alates. Ta oli lauluga isiklikuks eeskujuks oma järgijatele esimese püha õhtusöömaaja järel, minnes oma jüngeritega psalme lauldes üle Kidroni jõe Ketsemani aeda.

Esimesed kristlased laulsid ühiselt – kogu rahvas üheskoos ilma saatemuusikata. Kirikulõhe järel (11. sajandil) võttis läänekirik rahva laulule toeks kasutusele orel, idakirik on senini hoidunud pillimängust jumalateenistusel.

Käesoleval suurte muutuste ja revolutsioonide ajal, kui selle aasta maikuus planeeritud ülemaailmse õigeusu konverentsi programmi oli võetud ka kirikumuusikat käsitlev punkt, tahan lühidalt tutvustada lugejat kirikulaulu praeguse olukorraga Eesti apostlik-õigeusu kirikus.

Eesti kirik kujunes möödunud sajandi 40. aastatel. Nüüdisajal on kiriku liikmeid umbes neljandik miljonit (1/5 kogu riigi elanikkonnast), kes jagunevad 150 kogudusse.

Kuna esimesed lauljad olid sisserändajad Pihkva alalt, kelle eesti keele oskus oli nõrk, oli ka kirikulaul algul kõstri lihtne soolo.

Kuid eesti rahvas on loomult väga musikaalne, poeetiliste kalduvustega lauljarahvas. Kohe peale pärisorjuse lõplikku kaotamist (eelmise sajandi 60. aastail), kui rahvale avanes tee haridusele, vabale kunsti viljelemisele, puhkes esimene jõuline rahvustunde ilming lauluna: kogu maal tärkas kiirelt koore, kes peagi kogunesid pidama tohutu suurt üleeestilist laulupidu Tartu linnas, kus 700-aastase orjuse järel erakordse innustuse õhkkonnas rahva parimad lauljad rōkatasid ülistust Jumalale ja kodumaale. Esimesele üldrahvalikule laulupeole järgnes mitmeid samasuguseid, millest viimane, järjekorras üheteistkümnes, toimus aastal 1923, osavõtjate hulk tõusis 14–15 tuhandeni.

Selline üldrahvalik lauluarmastus ei võinud jääda peegeldumata ka õigeusu kirikulaulus. Hakkas tekkima kirikukoore. Peatselt hakati proovima ka koguduslikku laulmist korraldada, kuigi õigeusu jumalateenistuskorra eripära silmas pidades on koguduselaul keerulisem kui raamidelt lihtsamal luteri kiriku jumalateenistuses. Kogudusliku laulmise teerajajate (preestervendade Prantside, preester Ramuli jt) vaevanägemise tulemusel olid kohati hämmastavad (näiteks Tahkurannas, Häädemeestes, Lümandas ja teistes kogudustes). Toon näite. Preester lausub liturgia avahüüde, lauljuhataja annab hääle rahvale ja mitmesajapäisest palvetajate hulgast kajab esimene „aamen” ning laul kestab katkemata ja helistikku vahetamata kuni lauluni „Tulge, kummardagem...”. Algushääle andmine on tavaks vaid muutuvate helistike puhul. Laulujuhil on väga harva vaja pikkades lauludes, näiteks „Usutunnistuses”, tempot toetada. Kokkutulnud rahvas laulab kõikides kiriklikes toimingutes. Kui imeline see on! Kuidas siis tunneme, et oleme sama usku peres, kes tõepoolest laulab ühest suust ja ühest südamest!

Küsite ehk, mil viisil need mainitud hingekarjased on jõudnud kogudusliku laulu pooldamiseni? Algkooli ja kristliku usuõpetuskooli abil. Tol ajal (ja kuni sakslaste võimu kehtestamiseni Eestis aastail 1917–1918) oli apostlik-õigeusu laste algõpetus Kiriku käes. Üheks õppeaineks oli loomulikult kirikulaul. Seda õpetust anti kiriklik-koguduslikus (ühe- ja kaheklassilises) koolis ja lõpuks kuue nädala jooksul leerikoolis, kui kirikulaulule varuti aega igal päeval koguni neli tundi. Sellega õppisid lapsed laulma peast vigiiliat, liturgiat ja kõigis kiriklikes toiminguis vajalikke laule, kõigil kaheksal viisil „Issand, mina hüüan appi...”, prokiimenit (ellaulu), troparit (pealaulu) ja kaanonit irmoseid.

Suure sõja ajal Euroopas proovis rühm vaimulikke tegevliikmeid, keda juhtis energiline preester isa Laar (praegusel ajal Tallinna eesti Issanda muutmise peakiriku eesnik), kohaliku peapiiskopi Johannese õnnistusel võtta õigeusukiriku jumalateenistusel kasutusele – muistse Kiriku eeskujul järgides ja eestlaste loomupärast riimikasutusoskust (igapäeva-

seski vestluses) silmas pidades – värsimõodus laulu. Selle tarbeks anti välja kolm kogumikku värsimõodus irmoseid, stihiirasid, erinevaid laule ja psalme kirikutes kasutatavate kreeka, bulgaaria, vene, inglise ja eesti meloodiate hulgast. Koguduste ja kirikute tegevliikmete valdav enamik võttis selle algatuse rõõmuga vastu.

Koguduse laul hakkas kiirelt edenema kogu ortodoksi Eestis. Lauldi kanonarhi¹ juhatusel.

Aasta-paari pärast peeti vajalikuks välja anda erilisi laululehti suurte pühade ja pühapäevade (emadepäeva, ristiusukoolituse õpilaste armulaule pääsemise jne) ning perekondlike tähtpäevade (ristimise, laulatuse, matuse) jaoks. Lehti müüakse kiriku sissekäigul palvetajale väikese tasu eest (50 Soome penni). Taolisi laululehti on jagamisel nüüd üle 60 000 eksemplari aastas. Need on hästi positiivselt kaasa aidanud kogudusliku laulu üha suuremale arenemisele ja tugevnemisele. Seda toimunud muutust märkab täisealine inimene, kui ta näiteks pühapäeval jumalateenistusel –, milles on osalenud lapsest saadik ja on harjunud kuulama kõstri tagasihoidlikku kaanonite irmoste laulu, palvetav inimhulk osavõtmatult vaikides –, kuuleb, kuidas see hulk väriseva südamega, laululehed käes, iseseisvalt suurepäraselt laulab! Milline ilu, milline jõud! Kuidas teda ennast tõmbab see kaasa laululehe juurde, laulusse, Jumalasse!

Püüdlemine kogudusliku laulmise poole kulgeb võidukalt praeguseni: aastal 1921 trükiti eriline väikesemõduline laulukogumik „Lauluraamat”, sobilik taskus kaasas kandmiseks. Selles on kirikulaule kogu kirikuaastaks ja kõikide kiriklike sündmuste jaoks; osa lauludest on võetud värsimõodus kogudest, osa on veel algtekstina. Nüüd käivad agarad palvetajad kirikus, lauluraamat kaasas, otsivad numbril järgi vajaliku laulu ja laulavad. Selle lauluraamatu jaoks avaldati aastal 1925 täiendav kolmehäälne noodiraamat kirikulauludega.

Kogu selle 60-aastase töö tulemusena on Eestis kirikulaul märgatavalt muutunud jumalarahva varaks. Laululehtede ja lauluraamatu järgi lauldakse õhtuti kodudes, lauldakse peresündmuste puhul (ristsetel, matusetalitustel, haua, pulmades, jne). Kõikideks vajadusteks leidub kergelt lauldavaid värsimõodus õigeusu laule. Tänu kogudusliku laulu arengule võisin ka mina, kui ma pidin 1917. aastal tulema seitse kuud toime ilma kõstrita, suurepäraselt läbi viia isegi korralduslikult keerukad kannatusnädala ja ülestõusmispühade jumalateenistused.

Mõnes linnas, näiteks Tallinnas ja Pärnus, on suurepäraseid lastekoore, kes laulavad iseseisvalt kõigil jumalateenistustel.

Koori- ja koguduselaulu kiire ja jõuline areng andis tõuke apostlik-õigeusu laulupidude korraldamiseks. Nii oli aastal 1923 minu

¹ Kanonarhiks nimetatakse sellist koorijuhti, kes annab lauljatele teada, mida laulda, millisel viisil ja kes tavaliselt loeb ette laulutekstid, mida seejärel koor kordusena laulab.

sooviks korraldada laulupidu mulle alluvas piirkonnas (17 kogudust ja üle 200 kirikulaulja). Asjatundlik toimikond valmistas juba programmi, trükiti noote jms, kuid minu üleminek Soome õigeusu kiriku teenistusse tõmbas ettevõtmisele kriipsu peale. See kavatsus on nüüd siiski teostunud Pärnu linnas, kus just alles peeti kohalik laulupidu, kus osales 10 koori, kokku 400 lauljat, 4 orkestrit ja mõned lastekoorid. Kuulajaid oli üle 20 000. Pidul avaldas sügavat mõju mitte ainult õigeusulistele, vaid ka teistele usklikule, ja see mõju väljendus kirkana ja soojades värvides ka ajakirjanduses. Aastal 1926 on kavatsus siin ja seal korraldada kas kohalikke kiriku laulupidusid või üldrahvalik laulupidu Tallinnas. Selle idee kõrval on väljendatud palavat soovi näha sellel pool kallite külalistena ka soomlastest kirikutegelasi ja Soome kirikukoore.

Mu jutt jääks puudulikuks, kui ma ei rõhutaks erilist kontsertjumalateenistusi Eesti kirikus. Nende erilisus seisneb selles, et liturgiast võtab osa 3–4 koori, kes laulavad nii koos kui ka eraldi (osa kirikulauludest laulab rahvas), ja soliste, kas laulu või mõne instrumendiga (näiteks tšello) esinevad koori või harmooniumi saatel. On huvitav, et tšellosoolistina esines naaberkiriku luterlasest pastor. Kontsertjumalateenistuse jaoks trükitakse eriline kavaleht koguduse laulu tekstiga ja seda müüakse 5–6 Soome margaga kiriku (tavaliselt remondi) heaks.

On ka juhtumeid, mil koorid ja rahvas laulavad puhkpilliorkestri saatel hardushetkedel ja kalmistupühade pidulikel hingepalvustel.

* * *

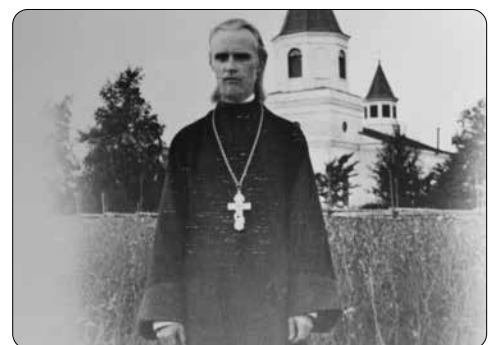
Sellest näeme, et Eesti apostlik-õigeusu kirik on kirikulaulu teemal siirdunud kaugele ette algsest konservatiivsest praktikast: kiirelt juurdub luulevormis laul ja koguduse laul pääseb mõjule. Ka pillimäng pole enam kirikule võõras.

* * *

Kiirusta, lugeja, suurel Lunastaja sündimise õhtul, kui taevaliste vägede laul sulab kokku kogu kristliku maailma innustunud lauluga, minuga koos oma kujutluses Eesti kihelkonnakirikusse, heida pilk sealsele palvetajate hulgale valgustatud Issanda hoones, hulgale, kes põleva südamega ja rõõmust säravate silmadega seisab ning jõululaululehelt ühekeelselt ja ühe südamega laulab ülistust Kristus-Lapsukesele, kes tõi maa peale au, rahu ja hea tahte õnnistuse suure väe, millest inglid laulsid kord Petlemma ööl, ja kes tunneb, kui õnnistav on olla taevaliste vägede ning maa loodute suure Looja ja Lunastaja auks loodud ühendkoori liige.

Ilmunud väljaandes Aamun Koitto 1925, nr 23 ja 24.

Soome keelest tõlkinud Aili Kaasik

Isa Damaskinos Olkinuora koos ikoonimaalija isa Luukasega Soomes 2022. a. Foto: Anna Jaaskelainen.

Kutse Bütsantsi muusika kursusele

5.–7. juunini toimub Tallinna Püha Siimeoni ja naisprohvet Hanna kirikus isa Damaskinos Olkinuora juhendamisel Bütsantsi muu-

sika kursus. Kursusest osa võtma on oodatud kõik, kellel on huvi Bütsantsi muusika vastu ning olemas ka mõningane varasem kogemus laulmisega. Kursusel käsitletakse Bütsantsi muusika teooriat, praktikat ja neumakirja algeid. Praktilise poole pealt õpitakse tundma Bütsantsi muusikat esmalt eesti keeles kuulmise järgi, seejärel noodikirja ning lõpetuseks ka Bütsantsi neumakirja järgi.

Isa Damaskinos on Athose Püha Mäe Ksenofontose kloostri munkpreester. Ta on lõpetanud Sibliuse Akadeemia Soomes ning õppinud Bütsantsi muusikat Kreekas. Ligi kakskümmend aastat on ta tegelenud Bütsantsi muusika tõlkimisega soome, eesti ja rootsi keelde. Samuti on ta õpetanud Bütsantsi muusikat ja muusikateadust Soome õigeusu kogudustes, Helsingi Ülikoolis, Ida-Soome Ülikoolis ja ka Saaremaa Püha Eelkäija skiiitas.

Registreerumine ja tasu

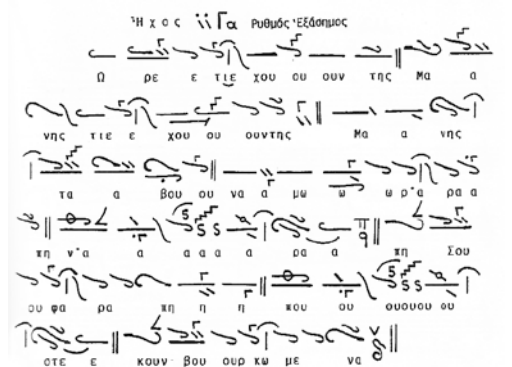
Kolmepäevase kursuse osalustasu on **40 eurot**, osavõtjatele pakutakse lõunasööki ning vaheaegadel ka kohvi ja suupisteid. Registreerimiseks palume oma osalussoovist teada anda aadressil seminar@eoc.ee hiljemalt 15. maiks. Kirja vastuses saadame teile ülekande tegemiseks kontonumbri. Registreerunuks loetakse see, kes on enda soovist teada andnud ja osalustasu maksnud.

Kursuse päevakava (5.–7.VI 2023)

10.00–11.20 – õppetöö
11.20–11.40 – kohvipaus
11.40–13.00 – õppetöö
13.00–14.00 – lõunasöök
14.00–15.00 – õppetöö
15.00–15.15 – kohvipaus
15.15–16.15 – õppetöö
16.15–16.30 – kohvipaus
16.30–17.30 – õppetöö

7. juunil lõpeb kursus kell 17.00 algava õhtuteenistusega.

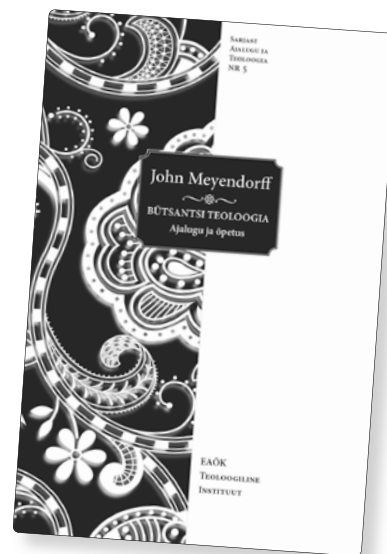
EAÕK sarjas „Ajaluugu ja teoloogia” on ilmunud 5. raamat, „John Meyendorffi Bütsantsi teoloogia. Ajaluugu ja õpetus”

Raamatu on inglise keelest tõlkinud Marrit Andrejeva, eessõna on kirjutanud Jüri ja Sirje Kivimäe, toimetanud ülempreester Mattias Palli ja Tauri Tõlpt, keeleliselt toimetanud Katrin Viires ja kujundanud Inga Heamägi.

Katkend raamatust:

„Alati tõde otsides ja põhimõtteliselt iga-sugust relativismi välistades on bütsantsi mõttelugu vältinud nii kontseptuaalset rationaliseerimist kui ka autoritaarsust, mis on läänes alati traditsionalismi juurde kuulunud. Just oma konservatismis toetub bütsantsi teoloogia seesmistele ja kogemuslikele kriteeriumitele, mis tähendavad muutust, nagu elu ise, aga ka ustavust minevikule. Samas pole ei muutus ega konservatiivsus eesmärgiks iseeneses. Traditsioon, mis on taandatud mõistete ja vormelite säilitamisele, välistab elu edenemise ja ei võta arvesse kristlikku lootuse voorust: oma paasalauludes ja igal liturgial ei lakanud bütsantslased lootmast täielikumast osadust Jumalaga tulevases kuningriigis. Aga seesama edenemine oli nende jaoks võimalik vaid siis, kui välditakse uudsuse lõkse, mis pole kooskõlas usu apostlike alustega, mis on pühakirjas lõplikult ette antud, ja Jeesust oma silmaga näha saanute tunnistusega.

Bütsantsi teoloogia polnud süstemaatilisel ei antikontseptuaalne ega antihierarhiline. Kreeka intellektuaalide ristiisku pöördumine tähendas, pärast Origenest, et filosoofilisi arusaamu ja loogika argumente kasutati laialdaselt kristlike tõdede väljendamisel ja edasiarendamisel. Samas kaasnes sakramentaalse arusaamaga Kirikust hierarhiline struktuur, õpetuse järjepidevus ja kirikukogude autoriteet. Käsitusi ja hierarhiat ei mõistetud samas kristliku kogemuse allikatena, vaid kõigest vahenditena selle säilitamiseks, et

suunata seda algse usureegli kohaselt, ja väljendada kogemust sellisel viisil, mis annab sellele ajaloo muutuv ja arenevas protsessis elu ja aktuaalsuse.

Oma identiteedi säilitamiseks pidi bütsantsi teoloogia läbima mitmeid suuri kriise: ikka ja jälle taasesinev kiusatus võtta omaks origenismi hellenistlik maailmavaade; konflikt Rooma paavstidega Kiriku autoriteedi teemal; 14. sajandi õpetuslik vaidlus Jumala energiatega üle, ja mitmed teised. Vaidlused viisid tahes-tahtmata formaalsete hoiakute ja määratlusteni, mille osaliselt määras ära poleemika. Teatud määral oli selle vältimatu tulemus käsituste ja vormelite jäigastumine. Samas üldiselt on bütsantsi teoloogidel isegi ametlikes määratlustes õnnestunud säilitada ebapiisavuse tunne vormelite ja usu sisu

vahel: kõige ilmsemad ja positiivsemad kristliku kogemuse tõdesid väljendati seega antinoomiates st väidetes, mis on formaal- loogikas teineteist välistavad, olemata samas irratsionaalsed.

[—]

Kristliku Bütsantsi usuline pärand on end sageli määratlenud läänele vastandudes, ja tööpoolest erineb Jumala ja inimese suhete käsitus tervikuna sellest, mis oli valdav Augustinuse-järgses ladina kristluses. Kaasaegne inimene otsib Jumalat, kes ei ole ainult transtendentne, vaid ka eksistentsiaalselt kogetud ja inimeses seesiselt kohalviibiv. Ta soovib avastada inimest järk-järgult, avatuna, arenevana ja kasvavana. Selline inimene peaks olema vastuvõtlikum bütsantsi mõteloole peamistele seisukohtadele, mis võivad nii omandada hämmastavalt kaasaegse tähenduse.”

Фото: Геннадий Баранов 2019

О прощении

нашим поведением и нашей сущностью на протяжении всего Великого поста.

Прощение является нелегким для осмысления понятием, поскольку прощение зиждется на личных отношениях с Богом. Когда мы прощаем кого-то, то нам не нужно искать для этого причину. Только Богу ведомы глубины человеческой души. Только Ему ведомо сердце каждого человека, тогда как мы видим только внешний образ, который нам показывают. Только Бог является исцеляющим нас врачом. Мы не можем подсказывать Ему, что следует делать, но мы можем сами прощать и связывать наше прощение с прощением Иисуса Христа. Поэтому важно, чтобы мы прощали, следуя примеру, преподанному нам самим Богом. Наше прощение

как бы созвучно Божьему прощению, которое дается грешнику, а также и нам, столь часто поддающимся соблазну греха.

«Если заповеди Мои соблюдете, пребудете в любви Моей» (От Иоанна 15:10). Однако без смирения не бывает истинного прощения, — и поэтому мы нуждаемся в Божьей помощи. Мы должны непрестанно молить Его о поддержке. Причина необходимости прощать изложена в словах Иисуса, донесенных до нас евангелистом Матфеем: «Ибо если вы будете прощать людям согрешения их, то простит и вам Отец ваш Небесный, а если не будете прощать людям согрешений их, то и Отец ваш не простит вам согрешений ваших» (От Матфея 6:14-15). Истинная

любовь рождается из прощения. Чтобы понять это, достаточно прочитать 13-ю главу Первого послания апостола Павла к Коринфянам.

Прощение представляет собой смиренный поступок и в то же время признание своей слабости. Прощение — это способ соединения с Христом, Который есть любовь, Который прощает и помогает всем смиренно просящим о помощи.

† Стефан,
Митрополит Таллиннский
и всея Эстонии

(Из предисловия к книге епископа Макария «Сила прощения», с внесенными в предисловие небольшими изменениями)

Великий пост начинается с чина прощения. И это не только красивый обычай, но также живое и действенное напоминание о важном благе, без которого пост был бы неполноценным. Именно прощение должно управлять

Патриарх и отец Тойво, 2013.

В эстонию придет святтейший патриарх

В этом году, в год столетней годовщины автономии нашей церкви, в Эстонию

приглашен Святтейший Вселенский патриарх Варфоломей. Вернее, в текущем году он посетит нашу страну дважды: в июне Святтейший архипастырь примет участие в работе Генеральной ассамблеи Конференции европейских церквей, а также проведет одну из литургий в церкви Святого Симеона в Таллинне (предположительно 18.06).

Праздничный визит в связи с юбилеем ЭАПЦ запланирован на сентябрь; приглашающей стороной являются одновременно Президент Республики и глава нашей церкви. Патриарх прибывает 12.09; 13-14.09 пройдут официальные встречи с президентом, а также с прочими государственными деятелями и

руководителями города Таллинна. 15-го сентября Его Святтейшество посетит Тарту, где встретится с мэром города и выступит на конференции.

На субботу, 16 сентября, запланирована большая литургия под открытым небом, на которую приглашены все наши священники и представители от каждого прихода. Литургия начнется в 11:00; на 14:30 запланирован праздник с культурной программой Сетемаа и других областей Эстонии.

Вечером патриарх отправится в Валга, где также отслужит литургию и встретится с городскими властями, и в тот же день направится в Пярну. На 18.09

запланирована его поездка из Пярну на Хийумаа с посещением церквей острова. 19-го сентября патриарх вернется в Таллинн, где вечером, вероятно, состоится экуменический молебен в таллиннской Домской церкви и встреча с руководителями и представителями церквей — членов Совета церквей Эстонии. 20-го сентября его Святтейшество вернется в Константинополь.

Мы надеемся и молимся, чтобы визит Святтейшего Патриарха и связанные с ним мероприятия прошли благополучно, и надеемся на участие паствы в этом радостном событии.

Пастырское призвание было у меня врожденным

Интервью с митрополитом Стефаном на тему его жизненного пути.

Интервью взяла
Тийна Нийтвяги-Хелламаа

7-я часть. Новое назначение на
пост митрополита Эстонии.
Начало см. в «Metropoolia» № 93, 2021 г.

— Значит, это был Ваш первый визит в Константинополь?

— Нет, я уже был там один раз в туристической поездке, но тогда я предъявил французское удостоверение личности, а не паспорт, и, к счастью, меня пропустили и не слишком внимательно проверяли документы.

— Вы были уже знакомы с патриархом?

— Да, но не очень хорошо, хотя мы и были знакомы. Я встречался с ним в Париже; мне также довелось служить вместе с ним, когда он был секретарем патриарха Димитрия.

Так что я отправился в Константинополь и встретился там с патриархом. Он сказал мне, что через два дня я буду должен отправиться в Таллинн. «Это невозможно, Владыка, я ничего не взял с собой, за исключением небольшого чемоданчика. Я приехал лишь на пару дней. У меня нет даже литургического облачения». — «Ничего, мы подберем для Вас что-нибудь, чтобы Вы могли проводить службу». Делать было нечего, надо было ехать. И мы поехали с генеральным секретарем синода в Эстонию. С собой у меня был лишь чемоданчик с одеждой. Мне сказали, что я не должен выезжать из Эстонии до тех пор, пока не получу вид на жительство. По предыдущему опыту мы знали, что в противном случае могут возникнуть трудности с последующим въездом в страну. Через два месяца, в апреле, я по-

лучил вид на жительство. Так что мне пришлось все это время жить в Эстонии, имея при себе две-три рубашки.

Моя кандидатура была представлена Константинопольскому синоду не собором ЭАПЦ, а ее съездом. Тогда почему-то собор называли съездом, тогда как согласно уставу ЭАПЦ требовалось решение собора. Поэтому по местным законам мое избрание было недействительным. Поначалу на это не обращали внимания. По приезду в Эстонию меня назначили на должность епископа. Интронизация прошла в таллинском Спасо-Преображенском соборе. Людей при этом было не особо много. Присутствовали тогдашний премьер-министр Март Лаар, архиепископ Эстонской Евангелическо-лютеранской Церкви Яан Кийвит, архиепископ Финляндский (Православной церкви) Иоанн, а по окончании литургии прибыл даже представитель Московского Патриархата архимандрит Елисей. Кроме того, было около пятидесяти священников, многие уже в почтенном возрасте. Так что изначально все

шло хорошо. После вступления в должность я хотел созвать церковный собор, но возникла проблема, так как два священника посчитали, что я не имею права созывать собор по той причине, что мое избрание было незаконным, вследствие чего я не могу быть принят в качестве митрополита Эстонии.

Мне позвонили из Министерства внутренних дел и сказали, что на меня подана жалоба, поскольку мое избрание не является каноническим и не соответствует закону Эстонии, так как я был избран не собором, а съездом. Я не понял, в чем состоит разница, но оказалось, что дело в термине: в протоколе значится не собор, а съезд, а это не соответствует уставу. Я пытался объяснить, что речь идет о подвергаемой гонениям церкви, что вся структура поместной церкви разрушена, и что надо с чего-то начинать. Также я хотел знать, не предусматривает ли закон каких-либо исключений. Оказалось, не предусматривает. «В настоящее время Ваше дело обсуждают премьер-министр и

президент, – и не знают, что делать». Я же придерживался мнения, что следует провести новые выборы.

Новый собор был созван в конце июня. Вечером накануне собора я спросил митрополита Филадельфийского и одного из юристов синода, приехавших на собор в Эстонию, о том, что будет, если меня не переизберут. «Это невозможно». – «Все возможно. Но если дело обернется так, то я уеду отсюда в 24 часа». Настал день собора. Я взял слово и сказал, что приехал в Эстонию служить, а не играть в силовые игры. «Вы сами меня избрали, назначили на должность, а теперь сами же ставите это под сомнение. Чемодан у меня собран, так что сейчас я выйду из зала и оставлю вас обсуждать этот вопрос. С вами также останется юрист из Константинополя, и, когда решение будет принято, передайте его мне. Если вы не захотите видеть меня здесь, я прощаюсь заранее, потому что больше в этот зал не вернусь». Через десять минут один из участников вышел из зала и сказал: «Вернитесь, Вас выбрали единогласно». Когда я вошел в зал, все зааплодировали. Меня это очень тронуло. Так я остался в Эстонии.

Позже я узнал, что священники колебались, но светские члены собора и особенно жены священников попросили колеблющихся остановиться и подумать о том, что мы сами пригласили его сюда, что у нас нет других кандидатов, поэтому его необходимо избрать. Он нам нужен.

Итак, в конце работы собора, когда определились результаты выборов, можно было объявить, что ситуация разрешилась. Это были мои первые трудные минуты. Потом, конечно, возникли проблемы с русскими, но это уже другая история.

– А где Вы проживали, будучи новоприглашенным митрополитом Эстонии?

– Толком нигде, – никто не знал, куда меня устроить. Наконец, после вмешательства президента республики, Эстонское государство нашло для меня место проживания. История была такой: до получения вида на жительство я жил в квартире отца Эммануила на Суур-Клоостри, причем Бог знает, в каких ужасных условиях. Но, по крайней мере, у меня была собственная кровать. Когда же я получил вид на жительство, мне сообщили, что меня поселят в Нымме, в одной из правительственных резиденций. Я прожил там в течение ряда лет, и только в 2005 году переехал в недавно приобретенный церковный центр на улице Висмари.

– На каких языках Вы общались в ранние годы?

– На французском, если разговор шел о специфических вещах. Моей переводчицей была Пирет Кярм, с которой я познакомился через отца Эммануила, когда впервые посетил Эстонию и хотел

прочитать проповедь. Я общался также на английском языке. С греческого помогал переводить отец Мелетий Ульм; также постепенно улучшались мои знания русского языка.

– Говоря о том времени по прошествии более двадцати лет назад, можете ли Вы сказать, какие люди, события или действия лучше всего характеризуют Ваши первые годы на посту митрополита Эстонии?

– Самыми важными для меня были, конечно, приходы. Когда я смог их посещать, вести там службы, я почувствовал себя как дома благодаря тому, что прихожане, в основном уже пожилые люди, всегда встречали меня с большой радостью. Меня также глубоко впечатлила работа, сделанная в Сетомеа. Я больше всего чувствовал привязанность к этому месту. Люди там сразу полюбили меня. Именно пожилые прихожане тамошних приходов послужили толчком для моего переезда в Эстонию. Я чувствовал, что церковь в долгу перед ними за их преданность, что если я смогу как-то вернуть этот долг, то сделаю это с большой радостью. Так что эти обстоятельства в первую очередь характеризуют мои первые годы.

Приспособиться к здешним условиям и образу мыслей было непросто. Я ведь приехал из Франции, из совсем других условий, и мне потребовалось некоторое время, чтобы привыкнуть. Сначала было много недоразумений.

Помнится, однажды вечером, в полном смятении чувств, я рассердился на святого Платона. Я был подавлен всем свалившимся на меня и так обратился к нему: «Видишь, вот, я здесь и страдаю от нападок, ведущихся на меня со всех сторон, а ты и пальцем не пошевелишь. Сделай же что-нибудь, потому что я так больше не могу!» И он сделал.

– Что именно?

– Я увидел, что дела, казалось, начали продвигаться сами по себе. Конечно, я был ему благодарен. Вообще происходили странные истории, связанные со святым Платоном, причем еще до его причисления Патриархатом к лику святых. У меня был хороший друг во Франции, – уже покойной, жил один. Как-то он написал мне, что его родственники пытаются завладеть его имуществом, и он хотел бы обратиться с мольбой по этому поводу. Кого бы я ему порекомендовал? Я посоветовал обратиться к священномученику – епископу Платону. Через месяц я получил письмо, в котором мой друг благодарил меня за совет и сообщил, что, когда он получил от меня письмо и его открыл, выяснилось, что его проблемы были разрешены. По его мнению, это сделал Платон. Я с ним согласился: «Да, это сделал Платон, так что помолись ему». Теперь у меня, по крайней мере, есть письменное доказательство заступничества святого Платона.

Фото: Маргус Лепвалтс, 2010 г. паломничество в Саатсе.

Мои первые четыре года в Эстонии – это было нечто само по себе. Столько угроз, давления, – и так постоянно. Вплоть до того, что я стал ездить в Финляндию на прием к врачу или дантисту из опасений, что меня попытаются отравить. Помнится, в первый день по прибытии в Эстонию – первую ночь я провел в гостинице «Олимпия» – на встречу со мной пришел один из наших священников и сказал: «Владыка, я хотел бы дать вам совет: если Вы идете по улице, переходите на другую сторону улицы через каждые сто метров». – Почему? – «Потому что Вас могут ударить ножом в спину». Такие тогда были советы... Или, например, такие рекомендации: «никогда не посещайте два раза подряд один и тот же ресторан», «никогда не позволяйте медсестре делать вам укол», «будьте осторожны со стоматологами – они не для Вас». Кроме того, были телефонные звонки на русском языке – анонимные и нет – с угрозами, что если я не сделаю то, что от меня требуют, меня убьют.

– Что от Вас требовали?

– Требовали уступить имущество. Как-то меня предупредили, чтобы я не ездил в Вярска на Пасху, потому что там меня ждет неприятный сюрприз: русские хотят преподать мне урок. Сама история в целом была довольно забавной. Я, конечно, поехал в Вярска, приехал туда один, потому что тогда я вообще ездил один, и направился к церкви, неся в руке чемоданчик. И что я вижу: перед дверью церкви стоят трое здоровенных мужчин. В то время ходил слух, что из-за нехватки епископов в патриархате из Франции в Эстонию прислали униатского епископа, и некоторые, конечно, поверили в то, что я не православный епископ. Я иду в сторону церкви и думаю: «Боже мой, как я выпутаюсь из этой ситуации? Что теперь будет? Господи, помоги!» И, подойдя к порогу церкви, я запел по-русски: «Христос воскрес из мертвых...», – и слышу, как один из мужчин говорит другим:

«Что они говорят, он поет, как наши», – что значило, что я православный. Они вошли в храм, взяли стоявший у стены мой архиерейский трон, поставили его посреди церкви, усадили меня на него и сказали: «Твое место здесь». Но свободно ходить по Валга я не мог: в тамошней церкви заложили и подорвали небольшое взрывное устройство. Бывало всякое, – и хорошее, и плохое.

Как я уже говорил, народ любил меня с самого начала. Со священниками было сложнее. Со всем, что я говорил, соглашались, но я никогда не знал, о чем на самом деле думают, как отреагируют. У меня было ощущение, что, что бы я ни говорил, все равно сделают по-другому.

И третье, что вспоминается, это чудесные закаты. Для меня это было божественным зрелищем: быть в стране, где Его присутствие находит такое выражение в природе. Колоссальная игра красок на небе; зимний свет, при котором деревья кажутся синими... Я говорил себе: «Это невозможно, я никогда и нигде не видел ничего подобного! Я не могу отвергнуть эту землю, видя здесь все, что вижу». Это также оказало большое, очень большое влияние на мою духовность. Я всегда чувствовал тесную связь с землей. Наверное, это чувство я получил еще в Африке. Когда же я приехал сюда, то снова ясно ощутил связь с природой, чему способствовали все эти чудесные проявления природы. Днем все вроде казалось неизменным: все тот же лес, – но, когда наступал вечер и садилось солнце, все менялось, происходило что-то, по-настоящему трогающее мое сердце.

Таким образом, решающими были три вещи: народ, духовенство и природа.

Что касается духовенства, то я довольно быстро обнаружил, что у них нет никакого религиозного воспитания. Меня удивлял их сильный индивидуализм, отсутствие чувства единства. И это не изменилось до сих пор. Хотя благодаря нашей богословской школе я все же

вижу разницу в молодых людях, но со старым поколением воз и ныне там. Это мой приход, и я им руковожу, но на деле это не совсем так.

– Был ли в то время такой настрой и у пожилых священников?

– Разница между старыми и молодыми священниками заключалась в том, что старые проявляли к епископу уважение. Молодые же практически нет, – принимали меня, словно сверстника. Они и сейчас не видят большой разницы. Я не хочу сказать, что недоволен своими священниками: они делали, что могли, и делают до сих пор. Мое же дело – проявлять терпение, что я и делаю. Если бы я вел себя так, как меня учили, мы бы никогда не

нашли общий язык. Так что я терпелив, ищу оправданий, никому не стараюсь что-то навязать. Но в ответ жду проявления хоть какого-то уважения.

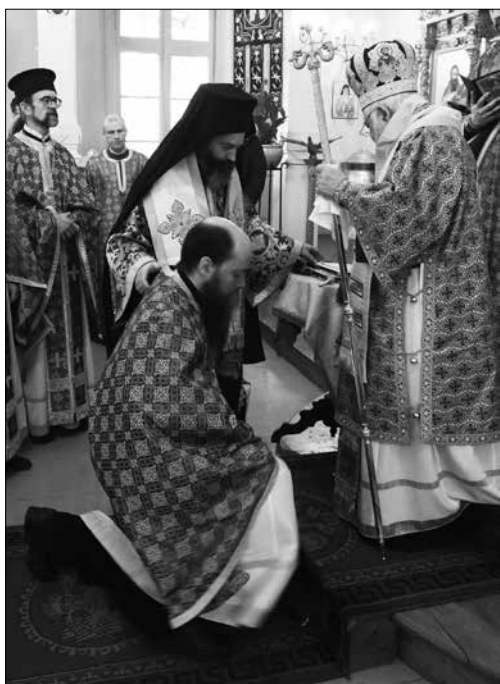
– В чем заключалась для Вас самая большая трудность за проведенные в Эстонии годы?

– Достичь того, чтобы возникло настоящее чувство церкви, понимание того, что есть церковь. Мне не удалось этого добиться, потому что это обретается в детстве. Если вы растете в православной семье, достаточно прочно приверженной к православию, то, может быть, у вас возникнет это чувство, но у моих священников его нет.

– Существует ли где-то еще это чувство церкви? Или в Греции и Франции установившийся порядок вещей также начал меняться?

– Да, это проблема нашего времени. Очень большая проблема. Может быть, некогда порядок также нарушался и было необходимо найти равновесие. Но здесь, в Скандинавских странах, люди очень секуляризованы. Мне даже кажется, что в Эстонии дела обстоят даже лучше, чем в Финляндии или Швеции. С точки зрения церковной жизни это является серьезной проблемой. Больше всего меня огорчает, когда епископа не информируют, не обращаются к нему за советом. Но если что-то пойдет не так, кто придет на помощь? Мне лично

посчастливилось, что мое становление прошло под руководством митрополита Мелетия. Он придавал большое значение хорошо организованной церковной структуре и умел найти решение для каждого даже в трудные минуты. У него были очень серьезные проблемы с некоторыми священниками, но он всегда находил способ выровнять ситуацию. Этому я научился у него. Он уважал и любил своих священников, не хотел их наказывать, заботился о том, чтобы они не чувствовали себя униженными, отвергнутыми. Он научил меня всему этому, и я до сих пор думаю, как он. Так что в некотором смысле я не действую, как действует большинство епископов.

Вечная память священник Афрат Лаас (19. III 1977 – 29. I 2023)

В 2010 году я принял от отца Афрата должность православного священника в Сетомеа, – в Вярска и Саатсе. До этого мы уже довольно часто встречались.

Наши встречи были как напрямую, так и косвенно связаны с делами церкви, но это всегда были встречами между коллегами, вернее, братьями, потому что с отцом Афратом (в миру Эрго), было просто невозможно общаться по-другому. Он был по-детски, до конца искренен; он был хорошим братом.

Мы должны были дать концерт на берегу океана в Сен-Назере – городе судостроителей, расположенном в древней Британии (в исторической провинции Бретань во Франции). Еще оставалось время заглянуть в mol'ovihk (в Фейсбук на языке сету), – и оттуда, словно гроза весной, пришла весть: отец Афрат покинул этот мир.

Ужасная весть! На ум сразу пришли слова православной молитвы: «Упокой, Господи, душу раба Твоего новопреставленного, священника Афрата, там, где дышат все праведники...» Эту молитву мы с отцом Афратом неоднократно пели вместе как в Вярска, так и в Саатсе и Лаоссина, как в Рысна и Матсури, так и в Микитамяэ. И вот пришло время

пропеть ее ему, – по-детски наивному священнослужителю, который со своей открытостью и страстной верой был примером для многих молодых людей, который мог неожиданно и беззаботно нарушить вековые условности поведения, но которому это неизменно прощалось, потому что его заразительный смех, его порыв не прекращались никогда. Вспоминая об этом, приходят на ум слова Христа о том, что, если не будете как дети, не войдете в Царство Небесное. Важна искренность, а не продуманность.

В плане человеческих взаимоотношений Отец Афрат, кажется, совсем не заботился о том, с чего начать и куда идти. Он просто ловил момент: часто меняя ход беседы, возвращал ее с уровня мудрствований и софистики на землю, – к простым вопросам и простым ответам.

Его артистичная, свойственная, скорее, служителям искусства, а не священнослужителям форма выражения порой подбивала его коллег на упреки, – уж таков в этой жизни порядок вещей!.. Поскольку сам я родом из художествен-

ной среды, меня не смущали формы выражения отца Афрата. Больше беспокоило то, что он не смог до конца раскрыть свой артистический дух, причем не в плане созданных им произведений искусства (например, икон на камнях) и не эпически длинных молитвенных служб в его последнем месте службы в Палдиски, где атмосферой в оформлении помещений мы также обязаны ему.

Мои самые прекрасные моменты, пережитые с отцом Афратом, были в Сетомеа, – причем как во время его службы, и затем, уже во время моей службы. Одним из самых красивых из них был церковный праздник в Вярска – в начале мая, вечером, в канун Юрьева дня, на полке старой бани дома священника в Вярска: мы просто долго сидели молча. Два брата рядом друг с другом. Разговор возобновился только у костра. И тут, казалось, вся Вярска прыскала от смеха вместе с отцом Афратом... Вечная память.

(Текст был ранее опубликован в «Ых-тулехт» 30. I 2023)

Вечная память протоиерей Тимо Лехмускоски (5. I 1943 – 19. II 2023)

19 февраля в Хельсинки скончался добрый друг нашей церкви – архиерей Тимо Лехмускоски.

Духовные и мировоззренческие поиски Тимо Лехмускоски привели его и его жену Тарью к православной вере в 1960-е годы, – в то время, когда в Финляндии лишь немногие неправославные нашли путь к Восточной Церкви.

В своей вере он был тверд, но открыт и добр по отношению ко всем. Жил он скромно и деньги тратил в основном только на книги.

Тимо Лехмускоски изучал богословие в Хельсинкском университете, и окончил его со степенью магистра. Он работал секретарем у Иоанна – митрополита Хельсинкского, впоследствии архиепископа Финляндского и заместителя митрополита Эстонского, и отвечал за экуменические отношения. Также он долгое время работал учителем закона Божьего; в 1981 году был рукоположен в священники. Одна из задач

отца Тимо состояла в обучении людей, готовящихся принять крещение и миропомазание (катехизис). Он также был любимым прихожанам исповедником. В 1993 году ему было присвоено почетное звание архиерея.

Отец Тимо и Тарья Лехмускоски были первыми представителями Финляндской православной церкви, кто еще в советское время – в 1960-х годах – установил связи с православными в Эстонии. Они предоставляли кров и прочую необходимую помощь первым эстонским православным, начавшим посещать Финляндию с конца 1980-х годов. Эти неофициальные связи имели большое значение, особенно когда наши приходы стали ходатайствовать о предоставлении автономии, поскольку архиепископ Иоанн и другие были в Финляндии посредниками в отношениях с Вселенским Патриархатом.

Когда архиепископ Иоанн стал заместителем митрополита Эстонской Апостольской Православной Церкви, отец Тимо всячески помогал ему и часто посещал Эстонию. Долгое время он являлся членом, председателем и почетным председателем Эстонского общества дружбы православных (VYS). В 2009 году митрополит Стефан наградил его орденом Святого Платона.

Отца Тимо проводили в последний путь в День независимости Эстонии, 24 февраля.

Наша церковь будет помнить отца Тимо Лехмускоски как своего сторонника, наводившего мосты через Финский залив.

Вечная память!

Протоиерей Маттиас Палли

Православное понимание посмертного состояния души и учение о мытарствах

Таури Тёлт

Начало см. в «Метрополии»
№ 99 за 2022 г.

Рождение и популярность учения о воздушных мытарствах

В то же время у нас есть и сочинения, значительно развившие традицию Антония и Египта: «Слово об исходе души» преподобного Макария, «I Слово о терпении» Иоанна Златоуста, «XIV Слово об исходе души» Кирилла Александрийского, «Комментарий к посланию Иуды» Мартира и «Назидание 22» Анастасия Синаита. Следует признать, что все эти тексты тем или иным образом содержат аспекты, очень близкие к учению о воздушных мытарствах, изложенному в «Житии Василия Нового»: страшный путь, полный вершащих суд ангелов и чернокожих эфиопов – демонов-мытарей, взвешивающих прижизненные дела на весах, также уровней мытарств со специфическими грехами и т.д. Но у всех у них есть один недостаток, а именно тот, что ни один из упомянутых отцов церкви никогда не писал этих трудов, которые являются псевдографическими и большей частью малоизвестными, написанными неизвестными авторами в период с 6-го по 10-й век. Следует также констатировать, что известное нам учение о мытарствах, подробно разработанное только в 9-10 веках, главным произведением которого является вышеупомянутое «Житие Василия Нового», составлено в основном на основе этих псевдографических текстов.

В данном случае следует указать, что за текстом, приписываемым Мартиру (V век), скрывается Севир Антиохийский (VI век), принадлежащий к монофизитской церкви, который никогда не был авторитетом для православной церкви. Подлинные писания преподобного Макария (IV век) мало что говорят о переходном состоянии, также Кирилл Александрийский (V век), подобно другим отцам церкви, весьма сдержан в своих подлинных текстах, лишь констатируя, что души праведных немедленно попадают в «Божьи руки», тогда как нечестивые могут заранее почувствовать ожидающее их наказание. В подлинных трудах авторитетного настоятеля

Синайского монастыря Анастасия Синаита, жившего в VII веке, мы находим общее наставление не поддаваться греховному любопытству познания положения вещей после смерти, о чем не говорится в Священном Писании, а также одно скромное упоминание о промежуточном состоянии ожидания, при котором души грешников находятся в дремотном и бессознательном состоянии, а души праведников активно наслаждаются благодатью Божьей.

Первый непсевдографический текст, в котором на основе откровения Антония развивается учение о мытарствах, относится к концу VI века: в «22-ом наставлении» Симеона Столпника повествуется о видении им тяжелого посмертного пути душ грешников через мытарства за различные грехи, и мытарей, ведущих спор, чтобы заполучить души. Богословская теория мытарств Симеона была продолжена и развита его учеником, – епископом Леонтием Неаполитанским, в «Житии Иоанна Милостивого» (VII век).

Таким образом мы можем констатировать, что, несмотря на более ранние нерегулярные ссылки, теория мытарств берет начало только в VI-VII веках и достигает пика детализации в IX-X вв.; при этом лучшим ее образцом является вышеуказанное «Житие Василия Нового». О мытарствах продолжали писать также в X-XI веках, когда вышли в свет такие труды, как «Откровение Анастасии», «Откровение Космы», «Житие Трифона» и т.д.

При этом, как уже, наверное, мог заметить читатель, почти все тексты с VI по XI век, содержащие ссылки на мытарства, представляют собой псевдографические тексты, написанные анонимными или малозначительными в плане богословия авторами. Хотя Симеон среди них, пожалуй, является наиболее известным, мы также знаем из его биографии, что он был очень противоречивой личностью и его видения подвергались сомнению еще при его жизни.

Отсюда укоренилась теория, на основании которой учение о воздушных мытарствах и ее дальнейшее развитие стали популярны среди групп, стоящих на периферии церкви, а также среди оппозиционеров, для которых основой авторитетности служили видения и личный опыт. Этот вид богословия был популярен среди определенных монастырских общин, а также среди простого народа, к чьим убеждениям образованная церковная и монастырская элита относилась зачастую скептически. Это также служит причиной того, что в течение VII-X веков, когда учение о мытарствах было уже детально разработано, оно не упоминается принадлежащими к церковной элите святителями Иоанном Лествичником (VI-VII вв.), Анастасием Синаитом (VII в.), Иоанном Дамаски-

ным (VII-VIII вв.), Андреем Критским (VII-VIII век), Феодором Студитом (IX век), а также Фотием Константинопольским (IX-X век). Однако Иоанн Лествичник сообщает о довольно своеобразной традиции, при которой спор с демонами ведется на смертном одре самим подвижником: старец Стефан впал в экстаз на смертном одре и стал спорить с нечистой силой, сомневавшейся в его добродетелях и покаяниях. Подобно уже упомянутому Анастасию, Андрей Критский также поучает в своем «21-ом наставлении», что не следует слишком интересоваться подробностями посмертного состояния и указывает на ветхозаветное понимание, согласно которому на переходном этапе души вовсе не возносятся, а попадают в тьму подземного царства смерти (шеол). Знаменитый настоятель Константинопольского монастыря Феодор Студит в своем «Малом катехизисе» говорит о том, что никакой тьмы после смерти не существует, и что души праведников (монахов) сразу же переходят к Богу; при этом после смерти немедленно наступает пробуждение в последний Судный день и воскресение во плоти (переходный этап здесь вообще опущен, – так же, как и у Иоанна Златоуста).

Согласно Иоанну Дамаскину, после смерти все души сразу перемещаются на промежуточный этап, во время которого праведники пребывают в свете Божиим, ожидая скорого осуществления своих чаяний, т.е. встречи с Богом, а грешники ощущают пламя своей неудовлетворенной похоти. Когда мы покидаем этот мир, имеет значение не список наших грехов, а общее покаянное состояние души, в котором мы покидаем этот мир. На примере раскаявшегося разбойника Дамаскин пишет, что тот, кто всю жизнь прожил в грехе, но перед смертью раскаивается, наследует Царство Небесное, и ни один из его грехов не будет засчитан, а тот же, кто всю жизнь прожил в добродетели и покаянии, но впал в грех за мгновение до смерти, наследует ад, и никакие его добрые дела не будут засчитаны. Такая теория о переносе и закреплении психологического состояния души после смерти встречается уже в размышлениях Василия Великого и Григория Богослова, но популяризирует ее преподобный Дорофей Газский (V век).

Хотя в работах отцов церкви детали обычно различаются, но на протяжении веков преобладает понимание, согласно которому душа после смерти сразу же перемещается в область ожидания. Эту несколько спекулятивную теорию увлекательно пользовавшийся в церкви большим авторитетом, написанный в VII-VIII веке труд «Вопросы к правителю Антиоху», неверно приписываемый Афанасию Великому. Основываясь на этом авторитетном тексте, святитель Фотий Великий (IX век) также утвер-

ждает, что после смерти души праведников сразу возносятся в рай, а души грешников низвергаются в царство смерти и остаются там в предчувствии грядущего воскресения.

Также в начале 2-го тысячелетия теория мытарств осталась на обочине традиционного богословия. Согласно пониманию выдающегося константинопольского богослова и монаха 11-го века Никиты Стетата, нет смысла рассуждать о суде, который правят над душами ангелы или бесы на переходном этапе, поскольку после смерти продолжается духовное состояние, достигнутое человеком в его земной жизни, и, соответственно, оно будет продолжаться или в царстве смерти с демонами и сатаной, или в Боге Троице вместе с ангелами. Павел, основатель Эвергетидского монастыря (XI век), составивший сборник важных для монашеской жизни сочинений, включил в него также тексты, в которых приводятся рассказы об ужасающем посмертном пути души и встречах с обвиняющими ее демонами («Житие Антония», «Житие Пахома»), и отверг все тексты, трактующие мытарства (включая «Житие Василия Нового»). Такое же отношение к мытарствам сохраняется и в XII веке, когда важный константинопольский чиновник и богослов Михаил Гликас, собирая воедино различные понимания посмертного состояния, приводит указания Василия Великого и Максима Исповедника на посмертную встречу души со злыми духами (или сатаной), обвиняющими ее и требующими отдачи ее им, но совершенно умалчивает о спекулятивных текстах, указывающими на мытарства. Как может заметить в данном случае внимательный читатель, Гликас явно ограничивается только авторитетными отцами церкви и отвергает псевдографические и чрезмерно умозрительные тексты о мытарствах, а также, что любопытно, отвергает и откровение Антония Великого. Хотя Павел Эвергетидский и Михаил Гликас еще могут себе позволить немногословные упоминания авторитетных отцов о злых духах, осаждающих души в воздухе и вершащих над ними частичный суд, с XIII века и эти представления начинают постепенно исчезать из обращения в Восточной церкви, – и ко времени жившего в XV веке преподобного Симеона Солунского они практически полностью предаются забвению.

Позиция православия

Причиной этого забвения является конфликт между богословами Восточной и Западной Церкви, нарастающий со времени церковного раскола 1054 года. При этом западные теологи, помимо всего прочего, выступили в XII веке еще и с учением о чистилище, провозглашенном догмой на Лионском соборе 1247 года. Согласно учению латинян (западных католиков), души праведни-

ков после смерти сразу отправляются в Царство Небесное, где, ожидая воскресения во плоти, могут в полной мере ощутить дарованные им блага, тогда как души грешников отправляются в ад, где еще до наступления Страшного суда принимают сполна разного рода наказания и мучения. Но есть также и так называемые промежуточные души, – по существу праведные и получившие прощение грехов, но не успевшие при жизни исповедаться во всех своих грехах. По этой причине Божье чувство справедливости осталось неудовлетворенным, вследствие чего эти души не могут быть сразу допущены в Царство Небесное, и должны прежде отправиться в огонь чистилища, чтобы получить наказание за неисповеданные грехи.

Первые документированные дискуссии между католиками и православными на тему чистилища состоялись в 13 веке. В этих спорах, однако, мы видим, что православные, признавая отсутствие у них ясного учения о судьбе души после смерти, все же выступают против чистилища и лаконично излагают известное представление о том, что души после смерти немедленно переносятся либо в царство смерти, либо в рай, – в «лоно Авраамово». В ходе полемики православные начинают все чаще избегать всевозможных домыслов, в том числе ранее принятых указаний отцов

церкви, согласно которым путь души в рай мог пролегать через какие-то препятствия, испытания или трудности, и было совершенно немыслимо дополнять этот полный страданий путь еще и мытарствами за все неисповеданные грехи. В противном случае это послужило бы водой, пролитой на мельницу карающего католического чистилища. Своего пика споры между западными и восточными богословами достигли на Ферраро-Флорентийском соборе XV века, на котором выступавшие против чистилища православные впервые в истории сформулировали свою позицию относительно участи души после смерти. Святитель Марк Эфесский, опираясь на доводы Священного Писания и Отцов Церкви формулирует ее впервые следующим образом:

А) И грешники, и праведники после смерти сразу переходят в промежуточное состояние, в течение которого ждут вершащегося в Судный день наказания (ад) или награды (Царство Небесное). Позиция католиков, согласно которой наказание адом и блага Царства Небесного уже полностью получены, является неверной.

б) Праведники находятся в раю (пока еще не в Царстве Небесном) с Богом и ангелами, где их заступничество при необходимости может повлиять и на жизнь живущих на земле.

в) Грешники в страданиях пережива-

ют свое положение в темном царстве смерти (пока не в аду), где в печали, стыде и горести ждут, словно преступники приговора судьи, который вот-вот свершится. Однако переживаемые в царстве смерти страдания и наказания не являются внешними (т.е. не вершатся Богом или огнем), а представляют собой внутреннее состояние самой души, вызванное отказом от Божьей любви, погрязшими в грехах воспоминаниями и страхом перед ожидающей их неизвестностью.

д) Даже праведники не могут покаяться при жизни во всех своих грехах, – как малых, так и больших. Однако от вызванного этими грехами временного душевного смятения могут помочь избавиться в смертный час и даже в загробном мире отрезвляющий страх, сожаление или мучительные угрызения совести. В загробном мире помогают также молитвы церкви и переживание любви Божией, но никак не какое-то внешнее юридическое наказание.

Как можно видеть, в изложении святителя Марка не только не содержится ни одной отсылки к учению о мытарствах, но еще и вся логика движется совсем по другому пути. Хотя Марк и прочие члены церковного собора, безусловно, были осведомлены об учении о мытар-

ствах, никто об этом ничего не говорит. И связано это с тем, что это учение в Православной Церкви всегда понималось как второстепенное умозрительное построение, слишком близкое в новых обстоятельствах к ненавистному учению о чистилище. Об этом свидетельствует также богослов, а впоследствии Константинопольский патриарх Геннадий Схолярый (XV в.), указывающий на то, что католическое учение о чистилище и понимание мытарств очень сходны по своей сути. Однако, несмотря на поддержку Схоларием мытарств, он также не принял эту теорию всерьез, а переделал ее в православное чистилище, в которое не попадают ни праведники, ни грешники, а только те, кто совершил легкие грехи и освобождается от них, проходя через мытарства. Разумеется, православные не приняли подобных домыслов и продолжали исповедовать взгляды, высказанные Марком Эфесским, о чем свидетельствует знаменитый Иерусалимский Собор, состоявшийся в 1672 году.

Хотя в Византии и грекоязычном православном мире учение о мытарствах не смогло найти поддержки в основном русле церкви, оно в конце концов нашло ее в России XIX века, куда XVII веке дошло от Афонского монашества «Житие Василия Нового».

Фото: Эндель Апсагон 2017

От тени к свету

Протоиерей Матфей Палли

Великий пост, полный «светлой печали» по меткому выражению одного духовного писателя, подходит к концу. Пост – это время покаяния и самоограничения, время, в которое мы более чем когда-либо находимся в состоянии, свойственном для Ветхого Завета, то есть пребываем в ожидании явления Христа и несомого Им спасения. Одна из важнейших идей Великого поста заключается в том, чтобы увидеть себя таким, каким мы являемся на самом деле, – ведь несмотря на наше крещение, миропомазание и принятие Христа, в нас есть все еще силен – и еще как силен! – «ветхий человек» с его себялюбием, половинчатостью и суетностью. Одной из отправных точек истории ста-

новления Великого поста является подготовка оглашенных к крещению, которое проводилось в Великую субботу. Зачатки этого можно наблюдать в приводящихся в «Дидахе» («Учении двенадцати Апостолов», датируемом около 100 г. от Р.Х.) Молитвы «о приходящих к просветлению (т.е. к крещению)», читаемых на литургии Преждеосвященных Даров с 3-й седмицы Великого поста, что также является примером поста как подготовки к крещению. Таким образом мы вступаем в условное время, в которое готовимся к принятию света Новой Жизни.

Таков пост – и не только в смысле его вещественной стороны, т.е. ограничения в пище и развлечениях, но прежде всего в смысле духовной атмосферы, понимаемой как время размышлений о серьезных вещах. Но разве это уже не так? Разве наша жизнь не полна забот, страхов и напряжения, о которых лучше не думать? Разве цель веры состоит не в том, чтобы предложить нам хотя бы временное утешение и забыть? Тем более сейчас, когда помимо привычных забот, где-то за нашими спинами вырастает черная тень – ужасная тень длящейся уже более года жестокой войны России на Украине, а также страха, что эта война может добраться и до нас, не говоря уже об экономическом спаде и прочих мировых и локальных проблемах.

Заботы и горести никогда не исчезнут из нашей земной жизни. Но на каждую из них можно посмотреть с разных сторон. Как общие, так и личные заботы могут нас тяготить, пригнуть до земли, заставить смотреть на положение как на безвыходное и неразрешимое. Такой бранный, чисто мирской взгляд на вещи душит надежду и проникает также в сердца христиан благодаря «ветхому человеку», который вновь и вновь поднимает в нас голову. Большинство из нас просто неспособно не замечать или забыть свои заботы. Но мы можем попытаться избавиться от этого ветхозаветного взгляда на невзгоды мира и собственной жизни, и обрести иной взгляд на вещи.

Великий пост служит подготовкой к Страстной неделе, в течение которой мы в молитвах переживаем глумления, пытки и смерть Слова Божьего, ставшего плотью. Один из лиц Святой Троицы разделил – за исключением греха – обычную жизнь человека, и в молодом возрасте пошел на муки и унижительную смерть на кресте. Иногда у нас может возникнуть мысль, что каковы бы ни были Его страдания и смерть на кресте, Он все равно был Богом и знал, что через несколько дней воскреснет из мертвых. Такие мысли посещали людей и раньше. Уже в раннем христианстве возникло лжеучение – так называемый

докетизм – т.е. мнение о том, что муки Христа – и Его воочеловечивание – были видимостью, чем-то нереальным. Также и в Коране – священной книге мусульман – разделяется подобное понимание истории страданий Христовых (сура 4, аят 157). Так или иначе, сомнение в реальности страданий Христа – будь то физических или духовных – мешает нам понять смысл Его деятельности на земле. Чтобы увидеть, насколько ошибочно так думать, достаточно внимательно прочитать в Евангелии рассказ о страданиях нашего Господа. В Гефсиманском саду Он просил, чтобы «эта чаша» Его миновала. На кресте Он возопил: «Боже мой, Боже мой! – для чего Ты Меня оставил?» (От Матфея 27:46 и параллельные тексты). Его страх смерти, а также физические и душевные страдания были вполне реальными. Его воплощение вовсе не было каким-то поверхностным или кажущимся, – Он был истинным Богом и стал истинным человеком. То есть Христос не был Богом, якобы использовавшим человеческую оболочку и нашу природу словно маску. Он на самом деле пережил наши страдания и боль, – в противном случае история страданий и последующего воскресения была бы просто какой-то дешевой игрой. Истинны как полное вкушение Им смерти в качестве человека, так и полная победа над смертью в качестве Бога.

Переживая Великий пост и готовясь в наш церковный год к неделям поста, в которые мы в литургиях вспоминаем эти события, мы уже можем начать в наших молитвах как бы проникать в таинство Христовых страданий, смерти и воскресения. Пусть по-своему, пусть скромно и несовершенно, но мы способны вообразить эти великие и спасительные события, причем не в форме воспоминаний об исторических событиях или драматического изображения. Принятые Господом Иисусом Христом страдания затрагивают каждого человека, всех живших как до, так и после Его распятия и воскресения. Особенно это касается членов Его Святой Церкви, являющейся Телом Христовым, – ведь мы крещены Его смертью и воскрешены вместе с Ним из мертвых. Мы причащаемся Его страждущего, «сломленного» тела, в то же время являющегося Его воскресшим, обновленным телом, поскольку превращение хлеба и вина связано с переходом от смертного к бессмертному. «Се, творю все новое!»

(Откровение Иоанна 21:5). Наши песнопения и восклицания в Пасхальную ночь вовсе не являются простыми воспоминаниями о каких-то стародавних событиях или выражением простых человеческих чаяний, призванных облегчить заботы и страхи этого мира. Наоборот, они истинны («Христос воскрес! Воистину воскрес!») и в то же время актуальны, то есть касаются как всех нас, объединенных Христом, так и каждого в отдельности.

Таким образом, по своему главному значению и цели Великий пост является путем, соединяющим нас через страдания и смерть Христа с Его воскресением. Пост в широком смысле является не просто соблюдением правил питания (что само по себе необходимо), а представляет собой один из способов, одно из средств постижения сути греха, страдания и смертности. Все мы так или иначе страдаем; все мы грешны и все мы смертны. Но осознание этих истин в своей душе через телесную и духов-

ную воздержанность и молитвы помогает продвигаться к иному пониманию их значения. В свою очередь, посредством поста мы понимаем, что означают прохождение воплощенного Слова Божьего через все человеческие мытарства, Его победа над грехом, болью и смертью, и дарованное Им спасение, Новая Жизнь, брезжащая из могилы.

Если во время Великого поста мы будем лишь наблюдать со стороны беды мира и свои собственные, впадать в отчаяние из-за и горя и невзгод в мире и собственной жизни, то будем лишь приближаться к печали и удрученности. Одна из важнейших целей Великого поста и духовной жизни вообще заключается в том, чтобы научиться по-иному смотреть на вещи, т.е. не стараться не замечать встречающиеся на пути невзгоды, а напротив, не отводить от них взгляда, но только в свете Христова спасения. Этот новый взгляд на вещи позволяет узреть, что за страданиями и смертью следует воскресение, вернее, сила вос-

кресения и торжества жизни, сокрытая среди бед этого мира, словно цветок в бутоне. За сумрачной долиной следует склон холма, с которого мы можем увидеть светлую красоту земли обетованной. Конечно, все это полностью и окончательно свершится для верующих только в грядущей жизни, «в новом небе и новой земле». Но во Христе этот Новый Мир уже ворвался в нашу исчезающую действительность, словно луч света, освещающий нашу юдоль смерти.

Так к печали Великого поста присоединяется свет. Воскресение и Новая Жизнь никуда не исчезли, они являются истинными дарами Божьими. Соблюдая Великий пост, каюсь и исповедуюсь, находясь словно в ожидании прихода Христа, мы никогда не забудем ту «благодатную и светлую ночь», в которую из гроба восстала жизнь, и которая напоминает нам о «незакатном дне Царства Господня».

Вот, Жених приходит в полночь

Митрополит Эдесский Иоиль

В одном из самых красивых и красноречивых сравнений о Царстве Небесном используется символика свадьбы и жениха. Христос сравнивается с женихом, Царство Небесное – с браком и брачным пиром, а душа каждого человека – с невестой. Пророк говорит: «Как жених радуется о невесте, так будет радоваться о тебе Бог твой» (Исаия 62:5).

Из всех притч притча о десяти девах, ожидающих Господа, наиболее близко затрагивает эту тему. Речь идет об очень интересной притче.

«Се, Жених грядет в полуночи и блажен раб, егоже обрящет бдяща, недостойны же паки, егоже обрящет унывающая. Блюда убо душе моя, не сном отяготишься, да не смерти предана будеши и Царствия вне затвориши. Но воспрями зовущи: Свят, Свят, Свят еси, Боже! Богородицею помилуй нас!» (Вот, Жених приходит в полночь и блажен тот раб, которого Он найдет бодрствующим. Недостойны же те, которых Он найдет в унынии. Будь внимательна, душа моя, чтобы не отяготиться сном и не быть преданной смерти и остаться вне затворенных дверей Царства. Но воспрями, зывая: Свят, Свят, Свят, Ты, Господи! Молитвами Богородицы помилуй нас!) – так гласит тропарь первых трех дней Страстной седмицы

Прежде всего, в этом песнопении говорится о том, что все ожидающие Жениха телесно чисты, – это девственницы, а не блудницы, это женщины, сохранившие свою честь, в своем поведении соблюдающие нравственные устои. Если сопоставить эти слова с тем, что сказал другой евангелист, то ожидающие Жениха – это люди, пророчествовавшие именем Христа, исцелявшие больных, изгонявшие злых духов. Но, несмотря на это, не все они войдут в Царство Небесное, но за его вратами останется часть из них, а именно те, которых Господь называет творящими зло, и которым говорит такие страшные слова: «Я не знаю, откуда вы». (От Луки 13:27). Почему?

Потому что многие из тех, кто ждет Христа, хотя и являются целомудренными, но им присущи некоторые показные добродетели и достижения. В них зажегся свет на какое-то время, – и погас. Они напоказ делали какие-то добрые дела.

Они также могли проявлять какую-то любовь к людям, но при все при этом в них отсутствует подлинная доброта. Они не заботились о том, чтобы справиться со своими внутренними страстями, которые вселили в них злые духи. Они не наделены даром пронизательности, не способны узреть, что в их сердцах обитают нечистые духи. Их греховная суть глубоко сокрыта в центре духовной природы человека, – в его сердце. Они внешне борются с дьяволом, и, в то же время дьявол царствует в их сердцах.

Чтобы очистить душу от грязи, необходимы слезы покаяния и смирение. Когда человек очищает себя горькими слезами покаяния, его озаряет благодать Святого Духа, и, таким образом он видит Жениха в свете Святой Троицы.

Непринятые на брачный пир не являются плохими людьми, но они лицемерны; их сердце не наполнено божественной любовью.

Одно дело лицемерие, и другое дело благочестие. Лицемер – а таковых в церкви насчитывается немало – ждет Жениха, совершая показные действия. Их считают нравственными людьми потому, что они блюдут внешнее целомудрие, причем, может быть, больше потому, что их окружение не дает им возможности совершать грехи. Лицемер не ворует и даже раздает подавание. Но в его сердце есть гнев, высокомерие, себялюбие. Он полагается на свое доброе имя. Но он не раскаивается, потому что считает, что все в нем и так хорошо. Именно в укор таким людям Христос привел в пример мытарей и блудниц, которые раньше них войдут в Царство Небесное (для сравнения: Мф 21:31), потому что они испытали муки раскаяния в грехах, возлюбили Бога, и Бог возлюбил их.

Живущий в наши дни монах с Афона сказал следующее: Какой-нибудь злодей, грешник, испытывающий угрызения совести за свои преступления, старающийся больше их не совершать, находится в лучшем душевном состоянии, чем тот, кто мнит, что у него все хорошо и не просит у Бога милости.

«Вот, Жених приходит...», – и на брачный пир идут те, кто был встречен Господом на дорогах и у изгородей (для сравнения: От Луки 14, 23), – а именно люди с разбитым сердцем, но зажегшие светильник любви, а не те, кто уснул на своем ложе из показных добрых дел.

Eestisse tuleb pühim patriarh

Tänavu, meie kiriku autonoomia sajandal aastal, on Eestisse kutsutud Tema Pühadus oikumeeniline patriarh Bartolomeus. Öieti külastab ta see aasta meie maad koguni kaks korda: juunis osaleb pühim esikarjane Euroopa Kirikute Konverentsi peaassambleel ja teenib ka ühel liturgial Tallinna Siimeoni kirikus (eeldatavalt 18. juunil).

Pidulik visiit seoses EAÕK juubeliga on kavas aga septembris; kutsujaks on nii Vabariigi President kui ka meie kirikupea. Patriarh saabub 12. septembril; 13.–14. septembrini leiavad aset ametlikud kohtumised presidendiga, teiste riigitegelaste ja Tallinna linna juhtidega. 15. kuupäeval on Tema Pühadus Tartus, kus kohtub linnapeaga ja esineb konverentsil.

Laupäevaks, 16. septembriks on kavandatud suur vabaõhuliturgia, kuhu on oodatud kõik meie vaimulikud ja esindajaid igast kogudusest. Liturgia algab kell 11.00 ja 14.30 on kavas pidu koos setu ja ka muude kohtade kultuuriprogrammiga.

Õhtuks sõidab esikarjane juba Valka, kus teenib samuti liturgiat, kohtub linnajuhtidega ja sõidab sealt samal päeval Pärnu. 18.09 läheb ta sealt omakorda Hiiuimaale, kus külastab saare erinevaid kirikuid. 19. kuupäeval naaseb patriarh Tallinna ja õhtul toimub tõenäoliselt oikumeeniline palveteenistus Tallinna toomkirikus ning kohtumine Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute juhtide ja esindajatega. 20. septembril sõidab Tema Pühadus tagasi Konstantinoopolisse.

Loodame ja palvetame, et pühima patriarhi külaskäik ja sellega seotud üritused lähevad hästi korda ning ootame kirikurahva osavõttu sellest rõõmsast sündmusest.

Oikumeeniline palverännak Hiiuimaal 4.–6.09.2020

VIII oikumeeniline palverännak

Eesti Kirikute Nõukogu Noortetöö Nõukogul on rõõm välja kuulutada VIII oikumeeniline rahvusvaheline palverännak, mis toimub Naissaarel 8.–9. septembril 2023.

Laev väljub Naissaarele reedel, 8. septembril kell 10.00 Piritalt, jahisadama vastas olevalt kailt. Ootame Sind vähemalt 15 minutit varem.

Kell 12.00 toimub Naissaare Püha Maarja kabelis pidulik jumalateenistus, pärast lõunat on saarel ekskursioon.

Laupäeval, 9. septembril alustame koos päikesetõusuga palverännakut, külastades saare olulisi kohti, tutvume saare ajaloo, loome palveid. Palverännaku pikkus on 15–20 kilomeetrit.

Kell 18.00 alustame tagasisõitu Naissaarelt Piritale.

Palverännaku maksumus on 50 eurot. Hind sisaldab laevasõitu edasi-tagasi, ööbimist, nelja söögikorda (lõuna, õhtu, hommik, lõuna) ja ekskursiooni saarel.

Registreerida saad ennast lingil <https://forms.gle/qC8JcPiecy5Mz5dS6>

Raha palverännakust osavõtmiseks kanna Eesti Kirikute Nõukogu kontole EE431010052039486002, märksõnaga „Naissaare palverännak“.

Kui sul tekkis küsimusi, kirjuta Age Ploomi FB messengeri või saada e-kiri aadressile: armastaevas@gmail.com.

Palverännust osavõtmiseks ei pea Sa kuuluma ühtegi kirikusse ega konfessiooni. Teemaga tutvumiseks leiad palverännaku pildid aadressilt: <https://ageagapi.wordpress.com/2023/02/28/oikumeeniline-palverannak-naissaarel/>

Õigeusu festival

Marina Treima

1873. aastal sai saartel valmis ja pühitseti selle kümme uut õigeusu kirikuhoonet. Pidades aru preestriga, kuidas sellist väarikat 150. aasta juubelit tähistada, sain vastuseks, et kõige olulisem ja pidulikum on õigeusu traditsioonis liturgia. Juubilaride templipühade ehk sünnipäevade tähistamine on jaotunud üle terve kalendriaasta eri kuupäevadele vastavalt sellele, millisele pühakule või olulisele sündmusele kiriku ajaloos on pühakojad pühendatud. Seekord tekkis soov tuua kõikide juubelite tähistamine ühele nädalale. Nii sündiski õigeusu festivali korraldamise mõte.

15.–22. augustini toimub Muhus ja Saaremaal õigeusu festival, mis on pühendatud saarte õigeusu kirikute pühitsemise 150. aastapäevale ja Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku 100. aastapäevale.

Festival algab Jumalaema uinumise pühal, 15. augustil piiskopliku liturgiaga Muhu-Rinsi Kaasani Jumalaema Pühakuju kirikus. Selle

le järgneb ühine lõunasöök kirikuaia, Muhu Koguva muuseumi teaduri Eda Maripuu ajalooülevaade õigeusust Muhu saarel. Avapäeva õhtuses kavas on Soome munkpreester Damaskinose loeng õigeusust ning kontsert Rinsi kirikus.

Järgnevatel päevadel toimuvad jumalikud liturgiad Saaremaa eri kirikutes, pärast annab Lauri Põld ülevaate nende pühakodade ajaloost. Kolmapäeval, 16. augustil Ööriku Püha Kolmainu kirikus, neljapäeval, 17. augustil Leisi Püha Olga kirikus, reedel, 18. augustil Mustjala Prohvet Eelija kirikus ja laupäeval, 19. augustil Piila Peaingel Miikaeli kirikus.

Festival jätkub laupäeval õigeusu päevaga Kuressaares, kus esinevad loengutega Priit Rohtmets, Tauri Tõlpt, Orest Kormašov ja munkpreester Damaskinos. Õhtul annab kontserdi Tartu Aleksandrite kiriku koor.

Kuressaare Püha Nikolai kirikus on sel päeval võimalik vaadata näitust Saaremaa ja Muhu tegutsevatest õigeusu kirikutest. Näitust kureerib Lauri Põld koostöös Saaremaa

muuseumi ja Muhu Koguva muuseumiga.

Pühapäeval, 20. augustil toimub jumalik liturgia Reomäe Apostel Andrease kirikus. Pärast kohvilauda ja Lauri Põllu ajalooülevaadet tehakse palvused Tiirimetsa Kristuse sündimise kiriku ja Torgu Apostel Johannese kiriku varemete juures.

Esmapäevane (21. august) liturgia peetakse Laimjala Vassilius Suure kirikus, teisipäevane (22. august) aga Tornimäe Neitsi Maria kirikus. Pärast liturgiat ollakse ühises lõunalaual Tornimäe kirikuaia ja festival lõpeb Tornimäe kiriku tutvustusega kunstiajaloomelaselt ja restauraatorilt Juhan Kilumetsalt ja sellele järgneva kontserdiga kirikus.

Ootame meie kirikurahvast ja kõiki teisi huvilisi osalema sellel erakordsel palverännakul, kuid eelkõige kaheksa päeva kestval rõõmpühäl läbi Muhu ja Saaremaa kirikute, austades ning jätkuvalt kogedes ja teostades meie kiriku kaunist ja ülevat traditsiooni, pidades kalliks meie eelkäijate pühendumist ja usavust ning luues eeldused õigeusu jätkumiseks ja uutele põlvkondadele üleandmiseks.

Alates märtsist 2023 on 14 aastat Eestis tegutsenud Püha Eelkäija Skiita Reomäel oma ukseid sulgenud.

Praeguseid ja tulevase sõpru ootavad kloostrid öed külla Kreeka emakloostriksse Kíssavo mäele.

skiita@gmail.com

<http://www.saintjohns-monastery.gr/>

